

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK37 VT23

Examinator: Hanne Sanders

Handledare: David Larsson Heidenblad

Seminarium: 29 maj 2023, kl.10:15, sal C337

Gröna vågen 1971–1973

En kronologisk språkbrukshistoria

Anna Arvidsson

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
Syfte.....	2
Problemformulering.....	3
Källmaterial och kritisk reflektion.....	3
Forskningsläge.....	4
Definitioner av gröna vågen.....	5
2. En historisk bakgrund av gröna vågens födelse.....	7
Några år tillbaka – 1968 och rörelsernas tid.....	7
Miljörörelsens framväxt.....	8
Framtidsdystopi och lokalsamhällets lösningsmodell.....	10
Tidningen Land.....	11
Var det verkligen Land som lanserade gröna vågen?.....	11
3. Metod.....	12
Kronologi och konkret metodologiskt tillvägagångssätt.....	12
Kungliga Bibliotekets digitala söktjänst Svenska Dagstidningar.....	13
Urvalsstrategi.....	13
Avgränsningar.....	13
Textanalytiska anspråk.....	14
4. Teoretiskt ramverk.....	15
Språkbrukshistoria och reflektioner kring begreppshistoria.....	15
5. Analys.....	16
Gröna vågen hösten 1971.....	16
Gröna vågen når dagspressen, december 1971 – mars 1972.....	18
Gröna vågen slår bopålarna i tidningarna, våren/försommaren 1972.....	21
Romantik och känslsamhälle, juni–augusti 1972.....	22

Politiska aversioner mot gröna vågen, sensommar 1972.....	25
Uppmjukning och omformulering, hösten 1972.....	27
Gröna vågor allestädes, januari 1973.....	29
Gröna vågens tvetydighet, våren 1973.....	31
Den uttjatade gröna vågen, sommaren 1973.....	33
Den gröna vågen ebbar ut, hösten 1973.....	35
6. Slutdiskussion.....	37
Gröna vågens kategorier – natur, romantik och lantbruk.....	37
Gröna vågens politiska dimension.....	39
Gröna vågens individuella dimension.....	40
Avslutningsvis om gröna vågor.....	41
7. Käll- och litteraturförteckning.....	42
Källförteckning.....	42
Veckopress.....	42
Dagspress.....	42
Litteraturförteckning.....	42
Internetkällor.....	44
Övriga källor.....	45
Bilaga 1.....	46

1. Inledning

Något nytt har kommit in i debatten. Nej, det är inte bara miljöfrågan. Det är människors lust att opponera sig mot ett förkvävande och människovänligt industri- och storstadsliv.

(*Tidningen Land*, 15 oktober 1971)

Under 1970-talet existerade det idéer, föreställningar och drömmar som i flera avseenden går att direkt applicera på året när denna uppsats skrivs. Onekligen har de senaste årens klimatrapporter åter satt miljöfrågorna i första rummet. Samtidigt har de senaste åren präglade av pandemin, sett en växande kollektiv längtan efter att leva i en grönare omgivning.¹ Nu, liksom då, talar man om “gröna vågen” som en strömning från staden till landet – men som denna uppsats ska behandla, innefattar det enkla ordparet mer än så.

Tidningen Land etablerade gröna vågen oktober 1971 med en ambition om att fånga en aktuell rörelse av unga människors utflytt från städerna till landsbygden. En reportageserie tog vid under hösten och läsarna introducerades till paret som lämnade sin trygga tillvaro för en röd stuga på landet, men också för lyckliga skolbarn som klappar djur på en bondgård.² Samma höst vann *Land* allt fler läsare och samtalet om gröna vågen började cirkulera från tidningen till dagspressen.

Syfte

Föreliggande uppsats syftar till redogöra för gröna vågens samtal samt politiska och individuella betydelse genom att anlägga ett kronologiskt språkbrukshistoriskt perspektiv på gröna vågens alstring och förlopp under tidsförloppet 1971–1973. Intentionen är att närstudera vad som sker när begreppet gröna vågen cirkulerar vidare från sitt ursprungsforum *Tidningen Land* till att nå dagstidningarnas uppmärksamhet. Den språkbrukshistoriska ansatsen kommer vara behjälplig för

¹ Enligt SWECOs rapport från 2021 förändrades flyttmönstret märkbart – där kommuner utanför större städer, mindre orter och landsbygdskommuner var mer populära flyttdestinationer än storstäderna. Sweco, *Sveriges nya geografi: pandemins flyttmönster*, nr. 24, 2021.

² “Gröna vågen – ny reportageserie: Första gången de fick se arbetet i en bondgård”, *Tidningen Land*, nr. 47, 1971 samt Gustavsson, Bitte, “De har flyttat ut I”, *Tidningen Land*, nr. 48, 1971.

att få en teoretisk inblick i hur samtalet sker – vad betecknar tidningarna som gröna vågen och vilka aktörer tillskrivs eller tar över begreppet? Gröna vågen har en viktig funktion att fylla för tidsperiodens aktuella debattklimat, vilket illustreras väl av hur personer i maktpositioner frekvent nyttjar och refererar till gröna vågen.

Problemformulering

Uppsatsens forskningsuppgift intresserar sig för att undersöka hur samtalet pågick kring begreppet gröna vågen och dess betydelse ur en politisk och individuell dimension. Följande frågeställningar är alltså aktuella för uppsatsen:

- Vilka idéer inbegreps i samtalet om gröna vågen under årtalen 1971–1973?
- Vilken betydelse ur en politisk och individuell dimension hade gröna vågen?

Källmaterial och kritisk reflektion

Empirin för denna uppsats utgår från tidningsmaterial, vilket innefattar dagspress såväl som veckopress, mer bestämt *Tidningen Land* från tidsperioden 1971–1973. Den sistnämnda spelar en central roll i egenskap av dess bestämda åsikt i samtalet kring gröna vågen. Följande dagstidningar förekommer i uppsatsen: *Aftonbladet*, *Arbetet*, *Barometern*, *Borås Tidning*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgs- Handels- och Sjöfartstidning*, *Göteborgs-Posten* och *Svenska Dagbladet*. Det valda materialet är alltså tänkt att representera de tongångar och röster som bidrog till alstrandet av de idéer som tillskrevs gröna vågen.

Källmaterialet består av dagstidningar som representerar både oberoende liberala och socialdemokratiska hållningar, vilket inte speglar en total åsiktsbild men bör ändå motivera ett närmande till en. Bakom *Tidningen Land* finns Lantbrukarnas Riksförbund som är en partipolitiskt obunden organisation som värnar om lantbrukets intresse.³ Ur ett källkritiskt perspektiv kan det finnas skäl för att misstänka ett visst intresse från LRFs sida att verka för att gröna vågen ska bli ett välkommet fenomen, men som analysavsnittet kommer redogöra för, förekommer både argument för och emot gröna vågens framfart – detta har emellertid mindre

³ Nationalencyklopedin, Lantbrukarnas Riksförbund.
<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/lantbrukarnas-riksförbund> (hämtad 2023-05-15).

betydelse för forskningsuppgiften som intresserar sig för samtalet kring gröna vågen och betydelse i politiska och individuella dimensioner.

Vad gäller ambitionen för forskningsuppgiften, finns det en strävan efter att teckna en översiktlig kronologisk språkbruksanalys kring idévärlden gröna vågen. Urvalet består därför av material som representerar övergripande linjer under gröna vågens idésfär. Detta urval grundar sig i ett översiktsarbete som nära studerat var och hur gröna vågen förekommer. Mer kring detta diskuteras under metodavsnittet, mer specifikt under rubrikerna “urval” och “avgränsning”.

Forskningsläge

Forskning kring 1970-talets politik, sociala rörelser och idéer är omfattande. Talande för begreppet gröna vågens mångtydighet är att forskningen tar avstamp i en rad olika idéområden som ligger till grund för denna uppsats – med naturen, civilisationskritik och miljöfrågan som startskott till föreliggande uppsats.

Socialantropologen Ulla Wessling understryker naturens roll i studier kring gröna vågen-jordbruk i artikeln “‘Leva nära naturen’ – Om innebörden av det underförstådda i gröna vågens budskap”. Wessling menar att gröna vågens funktion tangerar både på rumsligt, såväl som ett ideologiskt plan – och vill definiera gröna vågen som en motkulturell rörelse.⁴ Medan det å ena sidan finns en vilja att leva i enlighet med naturen, genom dessa livsstilsval, finns det en trygghet i den alternativa miljön som gröna vågen innebär. Hon pekar på att symbolvärdet i den röda stugan, vedugnen och brödbaket påminner om barndomens enkla tillvaro som skänker trygghet i en värld som tycks bli allt mer problemfylld.⁵

Resonemanget kring livsstilsvalen med fokus på trygghetens betydelse är relevant för att få insikt i gröna vågen som fenomen, och kommer utgöra relevanta linjer för varför gröna vågen har betydelse men det bör understrykas att hennes resultat är baserade på material från hela 1970-talets period in på 1980-talet vilket kan utgöra en annan bild av vad gröna vågen utvecklats till.⁶ Samtidigt finns det väsentliga linjer kring begreppets idé, som reflekterar även gröna vågens begynnelsetid och därmed blir relevant.

⁴ Wessling, Ulla, “Leva nära naturen – om innebörden av det underförstådda i gröna vågens budskap”, i *Svenska Livsstilar: Om naturen som resurs och symbol*, (red) Hjort, Anders, LiberFörlag, Stockholm, 1983, s. 23–48.

⁵ Wessling, 1983, s. 22–24.

⁶ Ibid, 1983, s. 49–51.

Historikern Carl Holmberg behandlar begrepp som civilisationskritik, lokalsamhälle och framtidsvisioner i den regionalpolitiska debatt som pågick under större delen av 1970-talet i avhandlingen *Längtan till landet: Civilisationskritik och framtidsvisioner i 1970-talets regionalpolitiska debatt*. I fokus för är Centerpartiets ungdomsförbund CUF och deras nylanserade idé om “lokalsamhället” som kom att bli en brännande idé i den samhälleliga debatten från och med 1973. Holmberg nyanserar bilden av 1970-talet som vänstervriden, med en tyngdvikt på “visionen om lokalsamhället”, i dess funktion att till viss del vara en startmotor till upplösandet av traditionell höger- och vänsterpolitik. Detta är en aspekt som kommer att vara relevant för gröna vågens politiska dimension.⁷

Historikern David Larsson Heidenblad redogör för miljöfrågornas aktualisering och hur de blev till allmän kännedom under det sena 1960-talet in på det tidiga 1970-talet i *Den gröna vändningen: En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*.⁸ Larsson Heidenblad pekar ut Stockholmskonferensen 1972 som en brytpunkt för när detta skedde, men går fem år tillbaka för att närstudera vilka processer som föranledde brytpunkten och vilka aktörer som var centrala för att kunskapen om miljöfrågorna skulle bli allmänt känt i Sverige. Forskningen utgör en central kontextuell bakgrund till det samhälle gröna vågen uppstår i.

Definitioner av gröna vågen

Jag vill sammanfatta med 1–2 meningar vad gröna vågen brukar tillskrivas i forskning som återkommer i föreliggande uppsats i syfte att ur ett kontextuellt perspektiv ge läsaren en översiktlig bakgrundsförståelse. Gröna vågen som period brukar tillskrivas 1970- och 1980-talet, vilket är den aktuella perioden för nedanstående definitioner.

Holmberg beskriver gröna vågen som ett helomfattande begrepp av strömningar som ifrågasatte storstadskultur och konsumtionssamhället, med lantbrukets traditionella struktur med folkkulturens dans, kläder och musik i första rummet.⁹

⁷ Holmberg, Carl, *Längtan till landet: Civilisationskritik och framtidsvisioner i 1970-talets regionalpolitiska debatt*, Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg nr. 20, Göteborg, 1998 s. 236.

⁸ Larsson Heidenblad, David, *Den gröna vändningen: En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*, Nordic Academic Press, Lund, 2021, s. 29–51.

⁹ Holmberg, 1998, s. 20.

Wessling hävdar gröna vågen har ursprung i den förändrade synen på staden snarare än *Lands* begreppsmyntning, med en centrering kring utflytt till landet i syfte för att få en bättre levnadsmiljö.¹⁰

Historiker Kjell Östberg betraktar gröna vågen som ett helomfattande uttryck för den rörelse som såg värdet i alternativa levnadsmiljöer med utgångspunkt i en förgångens tid. I fokus ligger kollektivboendets form som reaktion mot konsumtionssamhället, men Östberg understryker att gröna vågen också i hög grad bestod av vanliga familjers utflytt från storstaden till mindre orter.¹¹

Etnologen Ulf Stahre menar att gröna vågen var begrepp för utflyttningen från staden till landsbygden och pekar vidare på hur det i gröna vågens anda fanns en betydande kultur för svensk folkkultur. Stahre är också relativt ensam om att koppla gröna vågens ursprung till den finska Centerns valslogan *Vihreä aalto*.¹²

Sammanfattningsvis betonar alla fyra forskare den gröna vågen med utflytt från stad till land och värdet av äldre tiders folkkultur. Att poängtera är dock att de beskriver gröna vågen i dess periodiska helhet. Huruvida denna uppsats centrering av gröna vågens begynnelsefas kan visa på liknande resultat blir ämne att återkomma till under slutdiskussionen.

¹⁰ Wessling, 1983, s. 18–19.

¹¹ Östberg, Kjell, *1968 - när allting var i rörelse: sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna*, Prisma i samarbete med Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola, Stockholm, 2002, s. 133–135.

¹² Härstamningen från den finska Centern är ett påstående som endast förekommer hos Stahre, och berörs därför inte ytterligare. Stahre, Ulf, *Den alternativa staden: Stockholms stadsförvandling och byalagsrörelsen*, Stockholmia, Diss. Göteborgs universitet, Stockholm, 1999, s. 72.

2. En historisk bakgrund av gröna vågens födelse

Att återge en historisk översikt över de år som är aktuella för uppsatsens tidsram är en utmanande idé och jag vill framhäva att det som presenteras inte ska ses som ett försök en framställning av hela periodens innehåll. Men i relation till undersökningsobjektets huvudsakliga kontext, ska härmed de mest väsentliga delar överblickas.

Perioden 1971–1973 är i sig en del av en större tidsram – efterkrigstidens mitt, vilken inte enskilt kan motivera de historiska linjer som vanligtvis behandlar efterkrigstiden som översiktligt fenomen. Historikern Karl Haikola menar att berättelsen om 1970-talet präglas av motstridande linjer med tonvikt på det sena 60-talets progressiva anda som dröjer sig kvar i det nya decenniet – samtidigt som 70-talet med kriserna ständigt närvarande också är en del av den historiskt reproducerade bilden.¹³ Decenniet är långt, och oljekrisen som blir aktuell under hösten 1973 och som brukar definieras som en av 70-talets stora kriser,¹⁴ berörs endast kort i föreliggande analys. Men dess funktion som slutet på en långtgående högkonjunktur är väsentlig för hur gröna vågen fortsättning kommer se ut. Detta är dock ämne för en annan uppsats. Föreliggande uppsats tidscentrering är mycket koncentrerad och i början av ett decennium som i mångt och mycket fortfarande präglas av det sena 60-talet. Därmed kommer fokus nu riktas några år innan 1971 av med tonvikt på 1968 års radikaliseringsrörelse.

Några år tillbaka – 1968 och rörelsernas tid

Historikern Kjell Östberg pekar på att den radikaliseringsvåg vars centralpunkt brukar härröra året 1968, i själva verket är en process som påbörjades under slutet av 50-talet – för att dröja sig kvar långt in på 1970-talet.¹⁵ 1960-talet präglades av högkonjunktur med start runt andra världskrigets slut som pågick fram till början av 1970-talet.¹⁶ De goda ekonomiska

¹³ Haikola, Karl, *Framtidens fragmentering: Sekretariatet för framtidsstudier och välfärdssamhällets dilemman under det långa 1970-talet*, Historiska Institutionen, Lunds universitet, Lund, 2023, s. 17–18.

¹⁴ Oljekrisen 1973 var en av flera oljekriser under 1970-talet, som skedde till följd av oljestaternas sanktioner mot Israel. Produktionen stramades åt och oljepriserna steg högt, vilket resulterade i att oljeberoende länder fick ställa om. Se s. 93, i Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. [rekordåren, ett socialdemokratiskt århundrade, vänstervind och högergång, miljö och kärnkraft, kriserna, det mångkulturella Sverige, världens mest jämställda land, den nya individualismen, neutralitetspolitikens fall, maktskifte och systemskifte, från kanal 1 till Internet] 1965-2012*, Norstedt, Stockholm, 2013.

¹⁵ Östberg, 2002, s. 175.

¹⁶ Östberg & Andersson, 2013, s. 25.

förutsättningar bidrog, i samband med ett rekordstort antal ungdomar födda under 1940-talet, till en ny typ av samhällsgrupp. Gruppen bestod av arbetande, barnlösa och ogifta ungdomar som skapade en särpräglad kultur med nya intressen och krav på sin samtid.¹⁷ Samtidigt såg universiteten ett uppsving i antalet studenter som kom att bli en allt mer betydande grupp – vilket gjorde sammanslutningen med de unga arbetarna logisk.¹⁸ Dessa faktorer låg till grund för den radikaliseringsrörelse som såg sin början i slutet av 50-talet med en liberal begynnelse som senare under mitten av 60-talet utvecklades till det “röda 60-talet” färgat av den nyinfluerade vänstern,¹⁹ för att under 1968 utmyнна i nya tydligt avgränsade linjer – kvinnorörelsen, miljörelsen, musikrelsen och arbetarrörelsen.²⁰

Miljörelsens framväxt

I syfte att föregripa en ytterligare centrering av uppsatsens historiska bakgrund, riktar vi blicken specifikt åt miljörelsen och dess politisering. Hösten 1967 var en genombrottsfas för miljöfrågornas aktualisering i det allmänna medvetandet – föranlett av en grupp av forskare som gick ut i media för att varna om effekterna av miljögifterna.²¹ Larsson Heidenblad har pekat på detta genombrott som nära knytet till Hans Palmstiernas uppmärksammade bok *Plundring, svält och förgiftning*. Boken gav insikt om miljöfrågornas betydelse, men också kring hur andra världsfrågor rörande svält, krig och fattigdom kunde lösas samtidigt. Palmstiernas huvudsakliga framgång var att förena vetenskapens miljökunskap med media och politik under 60-talets slut, vilket bidrog till att svenskarna blev allt mer införstådda i att det var allvar.²²

Vid 70-talets början var kunskapen om miljön viktig, men den allmänna blicken var riktad åt framtiden och hur dess utsikter skulle präglas av miljökrisen. Mer om detta snart. Först ska miljörelsens olika inriktningar kort beröras.

Miljörelsen, med bakgrund i 60-talets rörelsetid, formerades under 60-talets slut och 70-talets början, men egentligen var det ett flertal grupperingar med olika huvudlinjer. Etnologen

¹⁷ Östberg, 2002, s. 22–28.

¹⁸ Ibid, s. 24–25.

¹⁹ Med den nya vänstern avser Östberg förändringsförloppet i Sverige med start i 1960-talet mitt när Göran Therborn publicerade boken *En ny vänster*. Boken kom att förändra den vänsterorienterade rörelsen till en linje av mer radikal socialdemokratisk karaktär än föregående kommunistanda, Ibid, s.112–114.

²⁰ Ibid, 2002 s. 123–126.

²¹ Larsson Heidenblad, 2021 s. 29.

²² Ibid, s. 29–33.

Ulf Stahre har kategoriserat dem om fem, med vilken den första innefattar Miljögruppernas riksförbund (MIGRI) som bestod av ett antal oberoende miljögrupper, med Miljöcentrum och forskaren Björn Gillberg i spetsen.²³

Gillberg fick mycket uppmärksamhet i media till följd av hans engagemang för miljögifter och hälsosam obesprutad mat, men framförallt förevigades han i svenskarnas medvetande när han redogjorde för att det var möjligt att tvätta med det nya gräddersättningsmedlet Prädd i TV.²⁴ 1972 startade han tidningen *Miljö och Framtid*,²⁵ med vetenskapligt inriktade nyhetsartiklar om miljögifter, miljöskandaler och världens senaste rön om miljövänliga lösningar.²⁶

Stahres andra kategori berör Fältbiologernas förändrade verksamhet, från en primärt naturorienterad organisation till en mer miljövärdande inriktning. I den tredje kategorin redogör Stahre för vänsterorienterade grupper som betraktade miljöfrågan i en bredare omfattning, där arbetsmiljön var av största vikt. Den fjärde kategorin innefattar gröna vågen, som Stahre menar innebar en opposition mot storstaden och det moderna samhället för att istället premiera en återflytt till landsbygd. Stahres sista kategori innefattar de miljögrupper som verkade för en miljövänligare och grönare stad, med framträdande grupper så som Alternativ Stad i Stockholm och Göteborgs miljögrupp.

Byalagsbegreppet återföddes i samtakt med de stadsinriktade miljörelsernas engagemang i primärt Stockholm. Ett byalag var en lokal opinionsgrupp som verkade för sitt närområde framförallt ur ett socialt perspektiv.²⁷ Denna sista kategoris miljörelse var aktiva i den aktion som uppmärksammades som Almstriden den 12 maj 1971. Almstriden utlöpte till följd av protesterna mot att flera hundraåriga almträd skulle fällas i förmån för modern stadsutbyggelse i Kungsträdgården i Stockholm. Stahre pekar på att almstriden innefattar mer än enskilt en aktion för att rädda några träd – almarna kan ses som ett försök att sörja för de grundläggande mänskliga värden av natur och ett stopp för en stadsutveckling av total betongmiljö.²⁸

²³ Se s. 71–72, i Stahre, 1999.

²⁴ Blom, Edward, "Prädd – lika bra i kaffet som i tvättmaskinen", *Företagshistoria*, nr. 4, 2009.

²⁵ Larsson Heidenblad, 2021, s.158.

²⁶ Gillberg, Björn O, "MoF fem år", *Miljö och Framtid*, nr.1, 1977.

²⁷ Stahre, 1999, s. 72 samt s. 76.

²⁸ Ibid, s. 96–97.

Framtidsdystopi och lokalsamhällets lösningsmodell

Under 1971–1972 pågick en intensiv debatt om framtiden föranledd av allmänhetens nyfunna miljökunskap och forskares utsagor om framtiden. Ungefär samtidigt som gröna vågen lanserades i *Land*, publicerades Gösta Ehrensvärds *Före – Efter: En diagnos*, hösten 1971. Pocketboken,²⁹ var en framgångssaga ur ett försäljningsorienterat perspektiv men blev också hett ämne för medial debatt. Innehållet hävdade att mänskligheten stod inför en dystopisk tillvaro som skulle präglas av svält, anarki och förödelse. Lösningen skulle vara ett degraderat teknologiskt och modernt samhälle som skulle dra paralleller från det gamla agrarsamhällets politiska och sociala struktur.³⁰

Att längta bort från stan, betong och miljöer som sparat in på naturen är en del av en pågående aktuell strömning som sker under 70-talet. Alternativet är exempelvis en plats på landet, gärna i närhet till naturen. Holmberg menar att det sena 60-talet var i polemik mot sin samtids fokus på modernitet och framsteg – man ansåg att de sanna mänskliga värdena hade försvunnit i förmån för teknikens landvinningar.³¹ Lösningen fanns i en återgång i den gröna visionen, som av Centerpartiets ungdomsförbund CUF blev en grogrund för visionen om lokalsamhället. I likhet med Gösta Ehrensvärds lösningsmodell om det gamla bondesamhället,³² menade CUF att det var dithän samhällsutvecklingen behövde sträva i syfte för mänskligheten och jordens välmående.

Centerpartiet såg betydligt bättre siffror under 1970-talets gång från 15,7% i valet 1968 till 25,1% i 1973 års val, en siffra Holmberg menar att partiet behöll till sin valseger 1976.³³ Samma valseger, år 1976, menar historiker Kristoffer Ekberg ska ses en bekräftelse av att visionen om lokalsamhället och Centerpartiets decentraliseringspolitik speglade en större samhällelig kontext.³⁴ Det finns en poäng i att beröra 1976 års valresultat trots att det sker efter denna uppsats tidsperiod – men 1971–1973 kan ses som en uppvärmande fas till Centerpartiets valseger 1976.

²⁹ Under 1960-talet var pocketboken ett nytt fenomen som möjliggjorde att ny kunskap kunde spridas till flera människor under kort tid genom bokförlagens stora pocketupplagor som såldes till lågt pris. Primär läsekategori för pocketformen var populärvetenskapliga skrifter. Svensson, Ragni, "Pocketboken gjorde kunskapen till en modern konsumtionsvara", *Respons*, nr. 2, 2020.

³⁰ Se s.163 samt 179–191, i Larsson Heidenblad, 2021.

³¹ Holmberg, 1998, s. 15–17.

³² Ibid, s. 22–23.

³³ Centerpartiet gick från 15,7% i valet 1968 till 25,1% 1973 års val, se Holmberg, s. 23.

³⁴ Ekberg, Kristoffer, *Mellan flykt och förändring: utopiskt platsskapande i 1970-talets alternativa miljö*, Historiska institutionen, Lunds universitet, 2016 s. 24.

Tidsperiodens tonvikt av Centerpartiets framgång är av relevans för att nyansera bilden av 1970-talet som fortsatt vänsterorienterat efter 68-rörelsen. I stora delar av det mångfacetterade decenniet var det tvärtom borgerliga partier och Centerpartiet som var på frammarsch. Därtill såg Moderaterna en positiv utveckling i sina valsiffror under hela 70-talets gång. Partiledaren Gösta Bohman var särskilt reaktiv för tidens strömningar och utkom 1973 med debattboken *Alle mans rätt: ingen röd våg ut ur den gröna*. Bohman propagerade där för det individuella strävandet i gröna vågens uttryck och faran med en röd definition som riktade skarp kritik mot Socialdemokraternas försök att erövra gröna vågen.³⁵

Tidningen Land

En central del av empirin för uppsatsen är veckotidningen *Land*. Bakom tidningen finns den nybildade organisationen Lantbrukarnas Riksförbund som bildas ur två tidigare organisationer för lantbruket i Sverige, 1971. Samtidigt som LRF bildas, lanseras en ny tidning som är tänkt att förbinda land och stad och vara politiskt obunden. Tidningen får namnet *Land* och vinner stora framgångar under sina första år. Gröna vågen som uttryck lanseras i en ledare den 15 oktober 1971, för att inte förrän i ett par nummer senare få utrymme till en hel reportageserie om människor från stan som flyttar till landet för att bedriva lantbruk. Denna ruraliseringsrörelse är vad som initialt utgör gröna vågen, för att därefter få flyga under andra vingar när uttrycket cirkulerar i andra forum.

Var det verkligen *Land* som lanserade gröna vågen?

Ordparet “gröna vågen” förekom enligt efterforskning i den digitala tjänsten *Svenska Dagstidningar*, en kort tid alldeles före det att *Land* lanserade gröna vågen i relation till vad som kom att utgöra den huvudsakliga kunskapen under gröna vågen. Då, och än i dag på sina ställen, utgör detta ett system som kombinerar anpassningsbara hastighetsskyltar som visar vilken hastighet bilisterna ska hålla för att slippa stanna vid rött trafikljus.³⁶

³⁵ Se s. 171–172, Wiklund, Martin, “1973 som prisma: 1970-talets tidsanda och dess innebörder”, i *1973: En träff med tidsandan*, (red) Cronqvist, Marie, Sturfeldt, Lina & Wiklund, Martin, Nordic Academic Press, Lund, 2008.

³⁶ “Grön våg”, *Nationalencyklopedin*, <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/grön-våg> (hämtad 2023-05-16).

3. Metod

Undersökningens metodologiska genomförande utgår från ett kronologisk forskningsarbete och utförande med tidningsmaterial hämtat från det digitala sökverktyget *Svenska Dagstidningar* – och därtill närläsning av veckotidningen *Land* som efter urvalsarbete granskats och bearbetats genom en textanalytiska verktyg.

Kronologi och konkret metodologiskt tillvägagångssätt

Centralt för undersökningens metodologiska genomförande har varit att utgå från en kronologi i syfte för att studera hur samtalet kring gröna vågen tillskrivs nya idéer och för att närskåda vilken betydelse begreppet har ur en politisk och individuell dimension. Den kronologiska ansatsen har tagit inspiration av Larsson Heidenblads tillvägagångssätt i cirkulationsanalysen av Gösta Ehrensvärds bok *Före Efter: En diagnos*. Larsson Heidenblad intresserar sig för hur Ehrensvärds idéinnehåll cirkulerade från publicering till dagspressen, där journalistiskt innehåll av både hög och låg ambitionsnivå ansågs väsentligt.³⁷ Angreppssättet har varit av betydelse för att hur samtalet kring gröna vågen pågår när det cirkulerar från *Tidningen Land* till andra medieplattformar, och därför har både det metodologiska arbetet liksom analysens utförandedesign följt en kronologi på dag till dag-nivå.

För att konkretisera hur metodarbetet angripit materialet, har ett första steg varit att närstudera begreppets förekomst för första gången i *Land* och därefter följa dess utveckling. Detta har utförts genom att studera när och hur “gröna vågen” förekommer i årgång 1971–1973 av *Land*. Parallellt har jag genom Kungliga Bibliotekets digitala söktjänst *Svenska dagstidningar*, sökt efter ordparet “gröna vågen” för att kunna närstudera förekomsten av gröna vågen under samma tidslopp med ett kronologiskt datumfilter. De reportage, artiklar, ledartexter, notiser, insändare m.m som identifierats med “gröna vågen” har tillägnats närmre läsning för att utröna relevans för undersökningen.

³⁷ Larsson Heidenblad, David, “From content to circulation: Influential books and the history of knowledge”, i *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge*, (red.) Östling, Johan, Sandmo, Erling, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H, Nordic Academic Press, Lund, 2018, s.71–81.

Kungliga Bibliotekets digitala söktjänst *Svenska Dagstidningar*

Användandet av den digitala söktjänst *Svenska Dagstidningar* bör kort beröras. För att kunna förlita sig på att informationen som tillhandahålls genom sökverktyget är riktig och relevant, krävs det också en viss reflektion kring vad sökfunktionen har för möjlighet att frambringa. Att variera sökord, så som “gröna vågen” eller “grön våg”, är ett tillvägagångssätt för att få fler sökträffar. Risken för att tjänsten skulle inneha luckor ska inte förbises, men det bör således framhållas att det vid dags dato finns en stor del av det svenska tidnings- och tidsskriftsarvet digitaliserat av Kungliga Biblioteket.³⁸ I jämförelse med mikrofilmer, sparas det ovärderlig tid åt att utnyttja sökverktyg, som därmed kan tillägnas mer närläsning av tidningsinnehåll. Kungliga Biblioteket uppdaterar och lanserar kontinuerligt funktioner som underlättar forskningsarbetet.

Att läsa tidningar i sin helhet under en tidsperiod är däremot ur ett kontextuellt perspektiv otvivelaktigt mest lämplig i relation till att få ett helhetsgrepp – men vad gäller forskning som centreras kring ett begrepp är tjänsten *Svenska Dagstidningar* värdefull för att sortera ur ovidkommande innehåll.

Urvalsstrategi

Urvalet har gjorts utifrån en avvägning kring hur samtalet kronologiskt ter sig. De idéer, värderingar och aktörer som en gång sammankopplats med begreppet, återkommer stundtals under kronologin för att skildra en typ av utveckling. Men i vissa fall har artiklar som redan redogjort för information tidigare valts bort istället för att göra återkomst. Anledningen till detta har varit att skapa en relativt sammanbunden kronologi som fortfarande ska ge utrymme åt en bredd av de tendenser och idéer som gröna vågen associerats med, men som inte vunnit likvärdig framgång med övrigt innehåll som fått mer rum i undersökningen.

Avgränsningar

Då forskningsuppgiftens initiala problemformulering existerade före valt källmaterial, har jag ägnat tid åt att studera lämpligheten i flertalet materialtyper och funnit att det eftersökta

³⁸ Svenska Dagstidningar, “Digitaliserade dagstidningar”, *Kungliga Biblioteket*, senast redigerat 2023-04-24, https://feedback.blogg.kb.se/files/2023/04/Dagstidningar_2023-04-24.pdf (hämtad 2023-05-11).

begreppet återfinns frekvent under tidsperioden 1970-talet. Eftersom att detta alltså medför ett stort materialomfång, har materialet begränsats till tidsperioden 1971–1973 för att tillåta synliggörandet av en mer intim idévariation av ordparet gröna vågen. Anledning till vald tidsperiod beror på att begreppet etablerades hösten 1971 i *Land* och att det når sin absoluta topp 1973, baserat på antalet sökträffar i *Svenska Dagstidningar* det året.³⁹

Textanalytiska anspråk

Efter ovannämnda avsnitts metodologiska tillvägagångssätt, har tid ägnats åt att närstudera det valda materialets innehåll. Även om det går att peka på relevans hos en text enbart på dess enskilda användning av “gröna vågen”, finns det viktiga poänger att hämta vid ett närmre textanalytiskt tillvägagångssätt. Detta syftar till att förstå hur undersökningsobjektet gröna vågen hanterats, tillskrivits nya idéer och dess centrala aktörer som velat eller tvingats omslutas av uttrycket. Till detta hör vikten av att tolka textens kontextuella uppdrag – att informera, underhålla eller parodisera. Uppdraget föranleder en djupare förståelse för vilken idé, kunskap eller värdering som textinnehållet syftar till att omstöpa gröna vågen med. Textinnehållet är onekligen en nyckel för att förstå hur språkbruket av gröna vågen sett ut. Därtill är det relevant att åskådliggöra texternas intertextualitet, med vilket menas ett klagörande av vilket samtal texten för, och till vem textförfattaren talar till.⁴⁰

Materialet som har fått plats i undersökningen skiljer sig åt både vad gäller längd och syfte, vilket emellertid inte avgör dess värde. Med hänsyn till forskningsuppdragets intresse av att studera hur språkbruket kring gröna vågen sett ut, är det mindre intressant att applicera ett värdeförhållande på källmaterialet. Det finns med andra ord relevanta linjer att dra både från en annons som inkorporerar gröna vågen likväl som att väsentlig information finns att hämta från en längre essä om ordparet.

³⁹ Under 1973 får sökordet “gröna vågen” 1087 sökträffar, vilket i jämförelse med övriga aktuella år – 1971: 13 sökträffar, 1972: 602 sökträffar, är rekordhögt och är till dags dato fortfarande det högsta antalet sökträffar. Svenska Dagstidningar, *Kungliga Biblioteket*, <https://tidningar.kb.se/?q=%22gr%C3%B6na%20v%C3%A5gen%22&sort=> (hämtad 2023-05-16).

⁴⁰ Sjöberg, Maria, “Textanalys”, i *Metod: En guide för historiska studier*, (red.) Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 73.

4. Teoretiskt ramverk

Språkbrukshistoria och reflektioner kring begreppshistoria

Uppsatsens teoretiska ansats härrör från en språkbruksanalys som syftar till att undersöka hur samtalet och bruket kring en viss idé eller begrepp pågått. Språkbrukshistoria i sig är en sparsamt utnyttjad teori som har goda möjligheter att framhäva samtalet av ett begrepps historia.

Idéhistorikern Henrik Björk identifierar metoden under sin forskning av idén, ordet eller uttrycket “folkhem” som kräver denna typ av teoretiska ansats för att studera sig hur ordet brukats med en viss typ av föreställningar, idéer och kunskaper. Björk motiverar intresset av att syna sitt undersökningsobjekts kontextuella förhållanden som en central grund för språkbruksanalysens funktion. I *Folkhemsbyggare* låter Björk analysera flera centrala uttryck för 1900-talets historiska förlopp, så som “folkhem”, “socialingenjör” och “planhushållning” med ett språkbrukshistoriskt perspektiv.⁴¹ Istället för att undersöka ords beståndsdelar och bakomliggande idéer, möjliggör det språkbrukshistoriska förhållningssättet att syna hur samtalet kring ett uttryck förts och därigenom en förståelse för dess idévärld.

Att studera ord och dess innebörd, därtill samtidigt göra en ansats till att finna flera typer av idéströmningar till det aktuella ordets idésfär hade kunnat utgå från en klassisk begreppsanalytisk metod, men för att bekommen parallella idéströmningar och se enskilt gröna vågens specifika sammanhang, är en språkbruksanalys mer lämplig för utförandet. Gröna vågen i sig själv, är som undersökningen syftar att redogöra för, en mångfacetterad idérörelse vars idéanspråk är bredare än vad som initialt menas, vilket gör att fokuset på språkbruket möjliggör en åskådan av alla dess idéer. Det som avslutningsvis skiljer språkbruksanalysen från en begreppsanalys är just var strålkastarljuset riktar fokus åt – studier av begrepp har ofta något längre tidsspann och motiveras som studieobjekt i dess självklara etablering i språklig och litterär kontext.⁴² Gröna vågen som uttryck får anses vara under *etableringsprocess* under uppsatsens aktuella undersökningsperiod och görs därmed något svår att matcha med begreppshistoriska verktyg. Intentionen bakom uppsatsen grundar sig i ett intresse för samtalet kring uttrycket och hur dess aktörer murar byggstenarna till den idévärld som gröna vågen utgör.

⁴¹ Björk, Henrik, *Folkhemsbyggare*, Atlantis, Stockholm, 2008, s. 7-12.

⁴² Marjanen, Jani, “Begreppshistoria”, i *Metod: Guide för historiska studier*, (red.) Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 97-101.

5. Analys

Föreliggande analys ämnar behandla gröna vågens tillblivelse, cirkulation, konsolidering och topp utifrån en tidigare nämnd kronologisk ordning, vilket kommer delas upp i mindre avsnitt i syfte att underlätta läsningen. I syfte att disponera en tät utvecklingslinje och lämna centralt utrymme åt samtalet kring gröna vågen, förekommer det lite plats åt korrelation med tidigare forskning – detta blir istället aktuellt för slutdiskussionen.

Gröna vågen hösten 1971

Under hösten 1971 ger *Land* upphov till uttrycket gröna vågen i en ledartext som berör en ny stridande opinion av unga människor som vill överge stadslivet till förmån för glesbygdens natur och enkelhet: “Något nytt har kommit in i debatten. Nej, det är inte bara miljöfrågan. Det är människors lust att opponera sig mot ett förkvävande och människoovänligt industri- och storstadsliv. Många vänder helt sonika storstaden ryggen och flyttar sina bopålar till landsbygdsmiljö.”⁴³ Texten andas optimism och skribenten menar att rörelsen skapar ett upplyftande av gamla värden, framförallt vad ordalag kring det gamla bondesamhället. Rörelsen kallas “gröna vågen”.

Ledartexten publiceras som ett kortare referat i *Göteborgs-Posten* den 25 oktober under rubriken “andras mening...”. Det ges inte utrymme för värderingar eller kommenterande av det nymyntade ordparet. Men de meningar som referatet består av handlar till stor del om modet att göra annorlunda från gemene man och strävandet efter att finna lösningar som kan vara till gagn för hela samhället.⁴⁴ Inte förrän i november återfår gröna vågen rum i tidningsvärlden och denna gång utvecklar *Land* vad gröna vågen verkligen står för genom sin nya reportageserie “Gröna vågen”. I det första reportagenumret upptas fyra sidor i tidningen. Ingressen avslöjar att gröna vågen representerar det växande intresset för miljöfrågorna, landsbygden och naturen. *Land* menar att reportageserien ska skildra alla sidor av gröna vågen, med en blandning av stadsinvånarens längtan till den gröna naturen och de utflyttade gröna vågarnas resa i lantbruket. Men man vill också ta itu med den romantiserade bilden av landsbygden och visa vilka möjligheter det finns för gemene man att flytta sina bopålar från stad till land.

⁴³ “Den gröna vågen”, *Tidningen Land*, nr. 42, 15/10 1971.

⁴⁴ “Andras mening...”, *Göteborgs-Posten*, 25/10 1971.

Artikeln som är först ut i reportageserien handlar om ett besök på en bondgård av andraklassarna från Engelbrektskolan i Stockholm. I grova drag berör innehållet stadsbarnens lycka av att besöka en riktig bondgård, med vilket "riktig" avses gårdens flera olika sorters djur att klappa. Det finns en antydning om att barn behöver, och mår bra av, miljöer som bondgården kan ge.⁴⁵ I efterföljande nummer, fortsätter reportageserien med att rapportera om hur regler stoppar de långa köerna av tätortsbor som längtar efter att få flytta ut till landet och bli bönder på fritiden. Artikeln därpå berör hur gynnsamt det är för barn att växa upp i naturnära områden.⁴⁶ Läsaren möter också två par som flyttat till landsbygden från att tidigare bott i stad. Reportaget vill skildra en realistisk bild av tillvaron på landet: "De lämnade en trygg lyxtillvaro i staden för en röd liten stuga på landet. De ångrar sig inte men det blev ingen idyll".⁴⁷

Samtalet kring gröna vågen innefattar nu idéer kring ruralisering och föreställningen om att de sanna mänskliga värden finns i landsbygdsmiljö – med närhet till naturen och det ursprungliga. Men att *Land* är en aktör vad gäller kunskapsinnehållet, blir särskilt tydligt när *Land* vill radera ut alla romantiska föreställningar om att livet på landet är enkelt, med tonvikt på rubrikens sista del "de ångrar sig inte men det blev ingen idyll".⁴⁸

I den tredje delen av reportageserien som publiceras i början av december är det tid för miljö- och naturföreningarna att få utrymme. Föreningar som Scouterna, 4-h:arna, Skid- och friluftsförbundet (skogsmullarna), Vi unga, Fältbiologerna och orienterarna presenteras med en kortare verksamhetsbeskrivning och det ökade antalet medlemmar redovisas.⁴⁹ Även om de tidigare verkat för värderingar som hör samman med miljö och natur, är det först nu de också tillskrivs epitetet gröna vågen som får omgärdas av en miljövärdande aspekt.

En kort tid efter att del tre publiceras, uppmärksammas reportageserien från *Borås Tidning* som ger en längre kommentar. Skribenten är inte överraskad av den utveckling som *Land* illustrerar men riktar kritik till vad syftet från tidningens håll är. Skribenten ser inte värdet i att skriva idealiserande om deltidjordbruk och misstror gröna vågens fortsatta levnad.⁵⁰

Under den fjärde delen av reportageserien tillkommer fler kritiska röster – lantbruksdirektör Curt Hellsten och landshövdingen Karl Frithiofsson. De är på samma linje som *Borås Tidning*,

⁴⁵ "Gröna vågen – ny reportageserie: Första gången de fick se arbetet i en bondgård", *Tidningen Land*, nr. 47, 1971.

⁴⁶ "Regler stoppar tätortsbor som köar för att få bli bönder på fritid", *Tidningen Land*, nr. 48, 1971.

⁴⁷ Gustavsson, Bitte, "De har flyttat ut I", *Tidningen Land*, nr. 48, 1971.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ "Hundratals framåt på gröna vågen", *Tidningen Land*, nr 49, 1971.

⁵⁰ "Bonde på fritid", *Borås Tidning*, 7/12 1971.

och menar att gröna vågen i sig inte är en överraskande utveckling. Hellsten utvecklar sitt resonemang: "Den gröna vågen är inget okänt begrepp för oss, det finns många som vill fly tätorterna. Men jag håller för troligt att högst en av tio jordbrukare in spe går iland med uppgiften...". Frithiofsson antyder att det är upp till var och en om han vill etablera sig som jordbrukare, men vill påminna om att det innebär en ekonomisk risktagning som kan vara farlig att ta. Hellre ser han att människor hänger sig till lantbruk på heltid.⁵¹ Här synliggörs ett visst misstroende till gröna vågen. Hellsten och Frithiofssons samtal antyder att det inte är möjligt för alla att bli gröna vågare och de vill tillskriva en viss naivitet hos människor som går i gröna vågens tankar.

Reportageserien avslutas i nr. 51 som utkommer den 17 december och berör denna gång hur det svenska samhällets levnadsförhållanden i framtiden ska kunna förenas med naturen och gröna värden. Här identifieras återigen gröna vågen med en önskan om att bo naturnära, och *Land* presenterar siffror från en marknadsundersökning som synliggör att gröna vågen är en reell dröm. Undersökningen har tillfrågat 5000 människor och resultatet visar att i en potentiell verklighet hade städer förvandlats till glesbygder.⁵²

Gröna vågen når dagspressen, december 1971 – mars 1972

Efter att den sista delen av reportageserien publicerats, börjar samtalet kring gröna vågen på allvar ta fart i dagspressen. *Barometern* är först ut med att referera till hur gröna vågen kan väcka debatt bland politiker i december 1971. Det är under ett möte med fullmäktige i Södra Kalmar läns regionplaneförbund som tongångarna går isär. Folkpartisten och lantmätaren Mac Hamrin vill diskutera positiva effekter gröna vågen kan bidra med genom den yngre befolkningens eventuella inflytt till glesbygden. Men socialdemokraten Bernt Nilsson är snabb med att misstro gröna vågens effekt och menar att ekonomin kommer vara fortsatt relevant för var människor bosätter sig.⁵³ Socialdemokraterna är till gröna vågens första tid i första hand kritiska och avståndstagande, men av dess miljöperspektiv verkar det finnas desto mer att stötta.

Detta menar åtminstone statsminister Olof Palme. Den 26 december publicerar *Aftonbladet* en helsida om Palme och i högermarginalen har han fått svara på ett par snabbfrågor, varav en berör

⁵¹ "Inte många klarar av ett jordbruk", *Tidningen Land*, nr. 50, 1971.

⁵² "Hur skall vi bo i Sverige?", *Tidningen Land*, nr. 51, 1971.

⁵³ "Riksdagsmän om romantik", *Barometern*, 23/12 1971.

hans tycke om gröna vågen. Palme menar att rörelsen är bra som engagemang för miljön men att det är viktigt att skapa gröna miljöer även i stadsbilden.⁵⁴

I *Expressen* uppmärksammas en revy med uppkommande premiär, som bär namnet "Livet på landet". Tidningen rubricerar notisen med "gröna vågen" och som kommentar till revyn med premiär i Växjö, menar arbetsledare Sven Magnusson att de: "rider på den gröna vågen, d v s människors längtan ut till landet och egna torpet, där man bär sitt vatten, hämtar in ved till spisen och får känna mossa mellan tårna."⁵⁵ Att knyta gröna vågen till en romantiserad föreställning om det gamla bondesamhället blir åter aktualiserat. Samtidigt cirkulerar även andra värden så som att gröna vågen också representerar viljan att skapa grönare städer. Dagen efter att revyn får notis i *Expressen* kopplar *Aftonbladet* almstriden som pågick i maj 1971 till gröna vågen – och menar att opinionen för en grön stad är fortsatt stark.⁵⁶

I januari 1972, ges universitetslektorn och naturdebattören Per-Erik Tonell ordet kring gröna vågen och han ser ljust på den allmänna rörelse som verkar för miljöns friska fortlevnad. Tonell menar sig se en utveckling i miljöintresset från att tidigare varit begränsat av en mindre grupp, till att idag aktivera en bred folkgrupp som engagerar sig för allt som faller under kategorin natur och miljö, med den uppmärksammade almstriden i Kungsträdgården i Stockholms som tydlig bekräftelse för den gröna vågens verkan. Tonell pläderar för att intresset har en särpräglad koppling till de mer allmänna samhällsproblemen, och företräds långt ifrån enbart av "professionella tyckare" utan snarare av gemene man.⁵⁷ Av Tonells debattinlägg att döma, finns det en annan typ av kunskap kring gröna vågen än tidigare artiklar. Här laddas värdeord som naturvård, miljövård, friluftsliv och exploatering tyngre än deltidsjordbruk och flytt till landet.

I *Land* låter man ordförande Sigge Oscarsson i Lantbrukarnas riksförbund ta till orda om gröna vågen i årets första nummer den 7 januari. Han menar att det är ett hälsotecken och att det inte är någon slump att tendensen gör sig aktuell just nu när det moderna samhällets press är särskilt påtaglig. Oscarsson tycker "det är särskilt glädjande att det är så många unga människor som genom olika aktiviteter söker sig ut på landsbygden – ut i naturen."⁵⁸ På samma sida låter man också en rad insändare komma till tals om reportageserien från föregående år där flera är

⁵⁴ Svedgård, Lars & Strand, Dieter, "Så här tycker Olof Palme om...", *Aftonbladet*, 26/12 1971.

⁵⁵ "Den gröna vågen", *Expressen*, 29/12 1971.

⁵⁶ "Vem vill rida på gröna vågen", *Aftonbladet*, 30/12 1971.

⁵⁷ Tonell, Per-Erik, "En ny grön våg... Naturvårdsoptimist inför det nya året", *Expressen*, 7/1 1972.

⁵⁸ Isacson, Birger, "Gröna vågen hälsotecken", *Tidningen LAND*, nr.1-2, 7/1 1972.

mycket positiva till rörelsen och artiklarna. Framförallt berörs landsbygden och relationen till lantbrukarna.

Ungefär samtidigt använder *Aftonbladet* "gröna vågen" för att rubricera finansminister Gunnar Strängs utökade budget till miljövården. I ingressen skriver skribenten att Sträng "rider på gröna vågen".⁵⁹ Vid denna typ av användning till en text med en i förhållandevis torftig information tjänar exemplet väl för att återknyta samtalet om gröna vågen med miljöengagemang. Gröna vågen tillskrivs också utveckling och modernitet, när *Göteborgs-Posten* sammanfattar distriktsveterinären i Strömstads distrikts årsrapport till lantbruksstyrelsen. Det menas att gröna vågen bidragit till förbättrade djurstallar och arbetsförhållanden. Samtidigt har gröna vågen också verkat för informationsspridning genom kampanjer.

I *Borås Tidning* publiceras den 28 februari en kommentar från allmänheten kring gröna vågen, som riktar stark kritik till jordbrukspolitiken. Hen menar att gröna vågen endast kommer att vara en tillfällig våg. Detta till följd av hur svårt det är att överleva som jordbrukare i samband med att allmänheten anser att matpriserna ska matcha världsmarknaden.⁶⁰ Det finns goda ansatser för att påstå gröna vågens förmåga att väcka debatt eller användas som framgångsstrategi. Det senare iscensätts genom *Aftonbladets* chefredaktör Gunnar Fredriksson som menar att centerledaren Thorbjörn Fälldin "rider" på den gröna vågen som går genom landet när han nu hyllas av både traditionella högerröster men också de som brukar vara partitrogna till Socialdemokraterna.⁶¹ Här börjar tidningarna allt mer tala om gröna vågen som snålskjuts för popularitet. Framförallt är det Centerpartiet och dess partiledare som är utsatt för denna typ av användning.

Samtidigt kopplas gröna vågen till nyheten om den allt mer ökade avfolkningen i Stockholm. *GT* menar att detta hänger samman med att människor vill vara närmare naturen.⁶² I *Göteborgs-Posten* den 23 mars berättas det om det ökade deltagandet i vårens första kurs för blivande lantbrukare. Flertalet deltagande ungdomar saknar ett förflutet i jordbruk men Kjell

⁵⁹ Davidsson, Thore, "Dyrt städa upp dåliga miljöer: Vatten och luft ska renas: smutsiga jobb försvinner", *Aftonbladet*, 1/11 1972.

⁶⁰ Utan bondkomik, "Den gröna vågen", *Borås Tidning*, 28/2 1972.

⁶¹ Fredriksson, Gunnar, "Den ohederliga centern", *Aftonbladet*, 11/3 1972.

⁶² "Stockholm avfolkas", *GT Söndagstidningen*, 19/3 1972.

Thoreld från lantbruksnämnden i Karlstad tror att det är den gröna vågen som utgör det stora intresset. Han menar att ungdomarna längtar bort från tätortsmiljön.⁶³

Gröna vågen slår bopålar i tidningarna, våren/försommaren 1972

Den 5 april får Olof Palme återigen uttala sig om gröna vågen. Nu är tonfallet något strängare, och han menar nu att “den är romantisk och övergående. Vi kan aldrig gå tillbaka i den tekniska utvecklingen”.⁶⁴ Detta tyder på att samtalet kring den gröna vågens idéfär nu är starkt förknippade med det gamla bondesamhällets enkelhet och romantiska föreställning

Ett par dagar senare, i *Arbetet Västsvenska editionen* skriver Karin Johansson en insändare som bekräftar gröna vågens mångtydighet, men vidhåller vid att det inte rör sig om romantik: “Därför bör nedläggning av jordbruk stoppas. Detta är inte romantik. Den moderna tekniken ska utnyttjas där den inte förstör. I stället för att åstadkomma ett liv i nöd och elände vill den gröna vågen förhindra ett sådant.”⁶⁵ Johansson refererar till framtidsdebatten som råder efter Gösta Ehrensvärds uppmärksammade bok *Före – Efter* som bidrog till att många ville se en lösning på den dystra framtidsprognos han presenterat.

Det finns också en tendens att vidga gröna vågens idéfär. Är intresse för botaniska växter “gröna vågen”? Det menar *Arbetet* som fått läsa Göteborgs botaniska trädgårds årsberättelse från 1971 och rapporterar om en rekordökning av besökare.⁶⁶ I *Land* får gröna vågen ytterligare utvidgning. Skribenten hör sammar Olle Wästbergs artikel om gröna vågen i *Vår Industri*, som menar att “det gröna är inte bara miljö, jordbruk, storstadsfientlighet och regionplaner. Det är också grönt att vara lite nationalist och mycket mot EEC”. Skribenten för *Land* verkar av den korta notisens ordval som “nyktert konstaterande” och “intressant resonemang” positiv till Wästbergs försök att expandera innehållet av gröna vågens idé- och kunskapsfär. Skribenten vill avslutningsvis påpeka att gröna vågen har:

/.../ökat respekten och förståelsen för lantbrukets betydelse inte minst för miljön i ett modernt industrisamhälle. Kalla det känslor, stämningar eller till och med romantik. Även sådant kan försätta berg i rullning och samhällen i välbehövlig gungning.⁶⁷

⁶³ “Allt fler ungdomar flyr till lantbruket”, *Göteborgs-Posten*, 23/3 1972.

⁶⁴ “Olof Palme balanserar”, *Dagens Nyheter*, 5/4 1972.

⁶⁵ Johanson, Karin, “Gröna vågen”, *Arbetet västsvenska editionen*, 15/4 1972

⁶⁶ Herthelius, Lars, “162.000 besökte Botaniska”, *Arbetet*, 22/4 1972.

⁶⁷ “Gröna vågen”, *Tidningen Land*, nr. 17, 21/4 1972.

Men idén om romantik och längtan efter det gamla bondesamhället är fortsatt stark. Detta har åtminstone den nybildade samarbetsdelegationen Byggfast förstått, som är lyhörd och menar sig kunna ordna utedass på gården: “Vill någon ha dass på gården så skall han få det.”⁶⁸ Den föreställningen har fortfarande Olof Palme, men med något mindre samarbetsvilja, som under sitt första maj-tal där han påpekar att “En grön våg som försöker skildra industrin som en fara för det svenska samhället finner inget stöd hos oss. Det är ett historiskt faktum att jordbruket i Sverige inte kunde försörja det svenska folket. Folket svalt.”⁶⁹

Samtalet om gröna vågen pågår dock på andra områden än landsbygden och i politiken. Inom Göteborgs skolförvaltning har en särskild miljögrupp nyligen bildats och de hörsammar att eleverna önskar grönare skolgårdsmiljö: “Den gröna vågen bryter sin in även på skolorna. Man vill ha en mjukare vänligare miljö med mer grönt. Vi är mycket intresserade av att stödja detta, säger skoldirektör Bertil Wijk.”⁷⁰

På lantbruksskolan Berga Säteri, anordnar man de så kallade “Bergadagarna” där både barn och vuxna får komma och besöka gården med alla dess djur. I en intervju med skolans rektor Gunnar Ernest att antalet sökande utöver de tillgängliga 75 platserna är betydligt större och ökar varje år, vilket Ernest menar är en effekt av gröna vågen.

Gröna vågen som ruraliseringsrörelse, kopplad till deltidjordbruk och föreställningen om det naturliga och nyttiga i det gamla bondesamhället är idéer som är fortsatt verksamma. Reportage om storstadsborna som flyttar till landet förekommer titt som tätt och det rapporteras om att byar tidigare drabbade av avfolkning nu ser en försiktig ökning.⁷¹

Romantik och känslsamhälle, juni–augusti 1972

I tidningarna förknippas gärna och ofta Centerpartiet med gröna vågen. Man talar om att partiet och partiledare Thorbjörn Fälldin “rider på den gröna vågen”. I en artikel publicerad 19 juni i *Expressen*, menar man att den nytillträdde Fälldin lyckats axla sin roll minst lika väl som sin föregångare Gunnar Hedlund. Tack vare gröna vågen har man dessutom vunnit flera nya

⁶⁸ Hagman, Gunnar, “...en del gillar dass på gården...Byggfast värnar om valfrihet”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 26/4 1972.

⁶⁹ Crona, Elisabeth, “Palme hyllade agitator i sten”, *Svenska Dagbladet*, 2/5 1972.

⁷⁰ “Eleverna får själva göra trevlig skolgård”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 17/5 1972.

⁷¹ Lundgren, Marianne, “Glesbygd som lever upp”, *GT*, 4/6 1972.

anhängare: “ På ett enda år har Thorbjörn Fälldin helt vuxit i sin nya roll. Han har inte bara försvarat partiets tidigare positioner utan också i sensationellt snabb takt vunnit mängder av helt nya anhängare.”⁷²

Samtalet om gröna vågen som plats att tillskriva olika typer av idéer fortsätter att vidgas. I *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* publicerar man under sommaren en reportageserie i flera nummer. I del ett publiceras en essä av skribenten Åke Landqvist som menar att gröna vågen grundar sig i en livssituation där man aldrig behövt sakna något och vinner anhängare i det han refererar till som “känslsamhälle”:

Folket i känslsamhället går och ser Äppelkriget och vandrar hem nynnande på Evert Taubes senaste om humlemarken och änglajorden. Innan dess hade de börjat klä sig enkelt i träskor, jeans och T-shirt. Den trasproletära looken blev högsta mode. På något sätt passar alltihop i ett mönster, reaktionen mot en materialism som förstörde naturen och skapade avstånd mellan människor.⁷³

Här pågår en annan typ av samtal med gröna vågen. Landqvist menar att det i den sorglösa, privilegierade ungdomen finns en längtan till det primitiva – just till följd av en uppväxt som haft det generellt bekymmersfritt och därför kan romantisera det gamla bondesamhällets enkelhet och naturens lättja.⁷⁴ Landqvist drar även upp den senaste tidens framtidsdebatt med Gösta Ehrensvärds *Före – Efter* och stödet han vunnit hos professorn Gunnar Hambræus, som också han nu pläderar för en återgång till det traditionella levnadssättet.⁷⁵

Som tidigare framkommit av dagspressen, kopplas gröna vågen ofta ihop med fördomarna om romantik, och flera menar sig vilja varna eller bryta ner tankarna om att det ska vara någon typ av “sörgårdsromantik”,⁷⁶ att slå sig ned på landet. Att gröna vågen som uttryck är aktuellt och en väsentlig del av den politiska debatten vid den här tiden, görs tydligt när politiker

⁷² Thorbjörn Fälldin tar över stafettpipen som partiledare för Centerpartiet 1971. Se “Gröna vågen ger stark centervind”, *Expressen*, 19/6 1972.

⁷³ Landqvist, Åke, “Den gröna vågen: ur tillväxtens sjuka samhälle föddes en ny längtan till naturen”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 23/6 1972.

⁷⁴ Referensen till filmen *Äppelkriget* kommer väl till pass, som under 1972 vann stor uppmärksamhet för sin komiska berättelse om den schweiziske storkapitalisten som planerar att anlägga en enorm fritidsbebyggelse i den lilla fiktiva byn Änglamark i Skåne. Berättelsen kan härledas till den mediala uppståndelse om Brösarps backar i Tomelilla kommun som ett tyskt konsortium ville köpa för att bygga fritidsby vilket Skånes Fältbiologerna rapporterar om i deras verksamhetsberättelse från 1971, i Landsarkivet Lund, Skånes Fältbiologers arkiv, SE/LLA/30857:01, Verksamhetsberättelser 1964–1983.

⁷⁵ Landqvist, Åke, “‘Den gröna vågen’: ur tillväxtens sjuka samhälle föddes en ny längtan till naturen”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 23/6 1972.

⁷⁶ *Sörgården* var en läsebok författad av Anna Maria Roos, publicerad 1912. Berättelsen har nationalromantiska och fostrande drag om en lycklig bondfamilj i en idyllisk röd stuga. “Sörgården”, *Nationalencyklopedin*, <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sörgården>, (hämtad 2023-05-22).

återkommande uttalar sig om den. Inrikesminister Eric Holmqvist är näst på tur att yttra sig. Han menar att rörelsen är “ett önsketänkande utan verklighetsanknytning”. *Land* replikerar med att gröna vågen tvärtom: “...täcker allt från högst nyktra uppskattningar av miljövärden, som alla är ense om, till mer eller mindre optimistiska – eller förtvivalade – idéer om att man kan leva på frisk luft och vacker utsikt. LAND har försökt förklara att det kan man inte.”⁷⁷

Här finns en tydlig konflikt mellan hur gröna vågens samtal ser ut hos allmänheten och tidningens idealbild om det helomslutande begreppet. Fördomarna om romantik brottas envist ned från de som verkligen är etablerade på landet. Den 11 juli i *Dagens Nyheter* möter vi Torgny Holmqvist och Helge Pettersson. Torgny var bilhandlare fram till förra året, då han köpte en gård på Gotland, men anser sig inte vara en del av gröna vågen: “Jag vet hur man måste jobba för att driva upp en firma. Vi räknar kallt med att den här gården ska gå med förlust till 1974. Sedan får man se”. Helge har drivit lantbruk länge och har tagit över yrket från sin far. Båda är eniga om sin kritik gentemot gröna vågen som driver ungdomar till landsbygden utan varken kunskap eller kapital.⁷⁸ Denna typ av uttalande, som också kommer från en relativt nyetablerad lantbrukare, vittnar om att det råder ett visst avståndstagande till rörelsen.

Samtidigt finns det siffror som talar mer positivt för gröna vågens effekt. I *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* rapporterar man om att det biodynamiska odlandet blir allt mer populärt i takt med att fler skräms av “det kemiska jordbruket” – vilket betecknas som en “grön våg för det biologiska odlandet”.⁷⁹

Den 22 juli publicerar *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* femte delen av sin reportageserie om gröna vågen som frågar sig om det verkligen sker en återgång till jordbruket. Skribent Lars Fimmersta menar att lantbruksnämnderna inte märker av en större återgång till jordbruket. Men i realiteten förekommer det faktiskt allt fler så kallade “månskensbönder”,⁸⁰ vilket inte gör lantbruksnämnden särskilt optimistisk. De ser snarare denna typ av förvärvning av jord som ett sätt att hämma det storskaliga nyttjandet av jorden för marknadsproduktion.⁸¹

⁷⁷ “Gröna vågen angripen”, *Tidningen Land*, nr. 27, 1972.

⁷⁸ Svedberg, Britt Marie, “Garvad och grön bonde eniga: Romantik föder inget jordbruk”, *Dagens Nyheter*, 11/7 1972.

⁷⁹ Hallman, Katrin, “Grön våg för biologisk odling”, *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*, 26/7 1972.

⁸⁰ Månskensbonde = bonde med lantbruket som bisyssla utförd på kvällar och nätter, “Månskensbonde”, *Nationalencyklopedin*, <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/manskensbonde>, (hämtad 2023-05-15).

⁸¹ Fimmerstad, Lars, “Den gröna vågen: Det är svårt att återgå till att leva av jorden”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 22/7 1972.

Dagens Nyheter bekräftar den andre augusti att gröna vågen gjort avtryck även i reklambranschen. Det uppges att man lämnat den informerande reklamen i förmån för värden som symboliserar "svenskt och gammaldags". En copywriter menar att "Det är den gröna vågen, bonderomantiken, tröttheten på teknik och tendensen till ökad isolationism som vi i reklamvärlden har hakat på."⁸² Här bekräftas att en viss nationalism hägrar i språkbruket av gröna vågen, men föreställningen om isolation är att betrakta som ny. Denna tendens har inte tidigare varit tongivande bland de idéer som brukar kopplas till gröna vågen.

Politiska aversioner mot gröna vågen, sensommar 1972

I augusti är det tid för partierna att inleda 1973 års valrörelse. Finansminister Gunnar Sträng håller öppningstal för Socialdemokraternas valrörelse. Sträng går åter hårt till gröna vågens framfart:

Denna centerideologi skulle innebära ett våldförande på individens egen valmöjlighet när det är fråga om att välja yrke och boplatz och ett våldförande på företagen när det gäller deras åsikt om var verksamheten har sina ekonomiska förutsättningar att lyckas och bestå.⁸³

Hans ord tyder på att en reell oro befinner sig hos Socialdemokraterna som bekräftar gröna vågens politiska dimension genom att angripa den i början av deras valrörelse.

Till *Expressen* replikerar centerledare Thorbjörn Fälldin: "Allt fler människor inser att centralisering inte är bra för någon – varken för samhället eller de enskilda. Vi försöker få bukt med detta problem. Om man sedan vill kalla detta gröna vågen eller något annat, har ingen betydelse"⁸⁴ Av Fälldins kommentar att döma verkar han relativt neutral inför kopplingen till gröna vågen. Men för Socialdemokraterna är gröna vågen ett stort problem. Ytterligare en företrädare, finansborgarrådet Albert Aronson vill stoppa rörelsen, som han menar orsakar den kraftiga utflyttningen från Stockholm.

– Vi måste nu upplysa stockholmarna om att den gröna vågen inte kan fortsätta. För att kunna utveckla och behålla dagens kulturella och sociala standard måste vi tillvarata de

⁸² Kellberg, Christina, "Reklamen rider på 'gröna vågen'", *Dagens Nyheter*, 2/8 1972.

⁸³ "Gröna vågen retar Sträng", *Dagens Nyheter*, 3/8 1972.

⁸⁴ Berglind, Sten, "Fälldin svarar på Strängs kritik: Jag skäms inte för mina valkiga händer", *Expressen*, 3/8 1972.

utvecklingsmöjligheterna vi har./.../Folket måste inse att det går inte att hålla på med får och sådan där bio ...odling.⁸⁵

Socialdemokraterna har medhåll. En insändare till *Aftonbladet* låter hälsa till Gunnar Sträng att gröna vågen håller på att förstöra deras ungdom: “Om en ung och frisk människa blir utan arbete och blir utbjuden jobb tex i Umeå, så vägrar han/hon numera att flytta dit där jobbet erbjuds. Hellre går den yngre arbetskraften och stämplar.”⁸⁶ Oron och ilskan gentemot gröna vågen finns med andra ord inbäddad, och det hörsammas ytterligare idéer kring vad som kan rymmas i dess pågående samtal.

I *Land* tonar man ner användningen av gröna vågen, även om artiklarna präglas av den information som deras ursprungsreportage om gröna vågen bestod av. Tidningen rubricerar allt mer sällan med ordparet, men på ledarsidan och som svar på tal, förekommer gröna vågen en del. Den 25 augusti publicerar *Land* en spalt under rubriken “Några röster om Gröna vågen”. Signaturen “Gammal smålänning” undrar om inte *Land* bör vara något mer försiktig “med att propagera för den gröna vågen?”. Insändaren fortskrider med att påminna om vilka usla levnadsförhållanden statare och småbrukare hade under 1800-talet och faran med att locka “unga romantiska människor att överge det moderna samhällets livsform” för en bit jord.

Redaktionen svarar med att insändaren helt missförstått gröna vågens innebörd. Det finns ingen ambition om att återskapa “det gamla Agrar-Sverige.” Däremot vill man förespråka möjligheten för stadsborna att söka sig till jordbrukaryrket och menar att “om detta skulle medföra en sänkt >framstegstakt>, dvs om människorna skulle avstå från en del av sin statusjakt och undvara en del obehövligen prylar, så skulle det uppvägas av en lugnare livsrytm och större trevnad i tillvaron.” Svaret avslutas med: “endast om människorna i sitt oförstånd våldför sig på miljö och natur och föröder jordens resurser, främst energiresurserna, kan vi tvingas tillbaka till det primitiva samhälle som är en av Gösta Ehrensvärds dystra visioner.”⁸⁷

Det råder här en konflikt i gröna vågens innebörd, som stöttar sig på auktoriteter på mycket spridda håll. Insändaren “gammal smålänning” har en drös socialdemokratiska

⁸⁵ Vaste, Lars, “Finansborgarrådet: Gröna vågen måste stoppas!”, *Expressen*, 3/8 1972

⁸⁶ “Gröna vågen förstör ungdomen”, *Aftonbladet*, 28/8 1972.

⁸⁷ Redaktion, “Några röster om Gröna vågen”, *Tidningen Land*, nr. 35, 25/8 1972.

företrädare på sin sida, medan *Land* stötts upp av en akademisk bräsch som förespråkar ett stopp på urbaniseringen i förmån för att en frisk miljö på jorden att leva med.

Den 18 september publicerar *Svenska Dagbladet* den första artikeln i sin nya reportageserie som ska beröra gröna vågen. Serien handlar om att trots nedläggning av 5000 jordbruk föregående år, vittnar Sverige nu till att allt fler från städerna bosätter sig på landet. I traditionell regi, handlar den första artikeln därmed om en flygmaskinist som med sin fru och dotter flyttade från Malmö till en bondgård i västra Värmland.⁸⁸

I del två av *Svenska Dagbladets* serie, tas åter Sörgårdsromantiken upp som kritik mot gröna vågen. Tidningen besöker Berga lantbruksskola i Sörmland vars elever i årskurs ett nästan alla kommer direkt från tätorten, vilket man menar är en effekt av vågen. Eleverna som intervjuas verkar inte ha särskilt romantiska föreställningar om jordbruket och artikelförfattaren frågar sig själv om de kanske till och med är för unga för att ha läst Anna Maria Roos.^{89 90} Reportaget antyder därmed att den romantiserade bilden av gröna vågen framförallt är en uppfattning hos de vuxna.

Uppmjukning och omformulering, hösten 1972

Under sensommarens inträde till hösten 1972 verkar det som att de negativa tongångarna i samtalet kring gröna vågen och dess idévärld är på väg att luckras upp, eller ombildas till att innefatta nya idéer. Den 17 oktober publicerar *Svenska Dagbladet* sin sista del av reportageserien där vi följer ett samtal mellan samhällsvetaren Kurt Samuelsson och sekreterare för ERU,⁹¹ Gösta Guteland om fenomenet. Båda är positiva till gröna vågen, men tror inte att den kommer bidra med en stor utflytt till landet. Däremot är bägge övertygade om dess effekt till att utveckla småstäder och tätorter. De menar att vågen kommer vara viktig vad gäller det framtida bostadsbyggandet och för att sätta stopp för den koncentrationsmani som förekommit både för offentliga sektorn och företagens placering.⁹² Gröna vågen som uttryck hanteras med en

⁸⁸ Lundegårdh, Lennart, "Flygmaskinisten kom ner på jorden: Lantbruksdrömmen blev verklighet", *Svenska Dagbladet*, 18/9 1972.

⁸⁹ Nordström, Torbjörn, "Hälften av alla unga i storstad vill inte bo där...", *Svenska Dagbladet*, 20/9 1972.

⁹⁰ Vad som menas med Anna Mara Roos nämns och förklaras i fotnot 76, s. 24.

⁹¹ ERU = Expertgruppen för regional utredningsverksamhet som ingick i forna Inrikesdepartementet, "ERU", *Nationalencyklopedin*, <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/eru> (hämtad 2023-05-22).

⁹² "Gröna vågen räddar ej landsbygden – men kan ge bättre storstadsmiljö", *Svenska Dagbladet*, 17/10 1972.

nyfunnen respekt, och även om Guteland och Samuelsson parodierar över fårfarmare ger de ändå gröna vågen ett erkännande vad gäller den kan ha på storstädernas miljö.

Parallellt framträder en uppmjukning av gröna vågen, även hos dess hårdaste kritiker. I oktober verkar det som att Socialdemokraterna har utarbetat ett nytt förhållningssätt till rörelsen. Det illustreras som bäst under den socialdemokratiska partikongressen. Inrikesminister Eric Holmqvist talade där för en “omorientering av bostadspolitiken så att fler kan få bo i ett eget hus med en egen täppa”.⁹³ Under samma kongress avslutningstal öppnade Palme upp för samarbete och tog samtidigt upp den gröna vågen: “I de delar den representerar en önskan om fördjupad demokrati, gemenskap och omsorg om miljön förklarade Palme att den gröna vågen egentligen är röd”.⁹⁴ I en intervju med *Aftonbladet* den 24 oktober, menar partisekreterare Sten Andersson att han också vill “ge den gröna vågen en socialistisk definition.”⁹⁵

Gröna vågen visar sig vara en outhärlig ingrediens för att vinna anhängare och resonans, vilket verkar vara anledning till att även musikbranschen låter sig definieras av vågen. Svensktoppen bekräftar gröna vågens inspel även i musiken med låttitlar som Inger Östs “Det finns sol fast det regnar” och “Är det konstigt att man längtar bort nån gång” av Lena Andersson.⁹⁶ Detta talar framförallt för en popularisering av gröna vågens idéer, vilket tydliggör att dess maktposition som idéströmning väger tungt.

Expressen bekräftar gröna vågens effekt på politiken i sin artikel om de senaste opinionssiffrorna som visar att Thorbjörn Fälldin hade utsetts till statsminister om valet gick av stapeln idag: “Thorbjörn Fälldins trygga pipa och valkiga nävar, decentraliseringen och den gröna vågen är av allt att döma fortfarande goda kort att ha på hand i det politiska spelet i Sverige”. Centerns decentraliseringspolitik, som sedan begreppets födsel blivit associerad med gröna vågen, visar sig nu vara ett vinnande koncept.⁹⁷

Även partiledare för Moderaterna, Gösta Bohman vill kommentera rörelsen och avlägsnar alla föreställningar om romantik: “Den är i allra högsta grad uttryck för en opinion mot det byråkratiska centralstyrda förmyndarsamhället.”⁹⁸

⁹³ “Gröna vågen griper tag i regeringen, *Göteborgs-Posten*, 7/10 1972

⁹⁴ “Palme gör försiktig inbjudan till samverkan på bred front”, *Svenska Dagbladet*, 8/10 1972.

⁹⁵ “Sten Andersson vill socialisera ‘gröna vågen’”, *Aftonbladet*, 24/10 1972.

⁹⁶ “Svensktoppen fyller 10 år”, *GT*, 17/10 1973.

⁹⁷ “Om det vore val idag: FÄLLDIN ny statsminister”, *Expressen*, 4/11 1972.

⁹⁸ “Gröna vågen griper tag även i moderatledaren”, *Göteborgs-Posten*, 17/11 1972.

I december används gröna vågen nästan slentrianmässigt. Man frågar sig allt oftare i artikeltexten om gröna vågen är inblandad i nästan vad det än gäller. I Lund ökar folkmängden men ordparet slinker med i rubriksättningen – staden är “oberörd av gröna vågen”.⁹⁹ Gröna vågen har konsoliderats i den svenska dagspressen, blivit till ett modeord, kanske till och med något tidningarna hoppas att läsaren riktar sin blick åt. Detta bekräftas emellertid av tidningarnas frekventa publicering av gröna vågen, som dyker upp i allt fler sammanhang oavsett relevans.

Gröna vågor allestädes, januari 1973

Samtalet kring gröna vågen förekommer på ett explosionsartat sätt under 1973. Varje dag publiceras “gröna vågen” antingen i rubriksättning eller löpande text, utan att texten behöver behandla fenomenet i sig.¹⁰⁰ Uttrycket har blivit ett modeord. I *Lands* första nummer tillskriver man tidens senaste trend, vävning med gröna vågen.¹⁰¹ Men även en installation av hantverksföremål på ett 1700-tals bord på årets julutställning i Sverigehuset får namnet “Den gröna vågen”. Detta eftersom chef för Stockholms hemslöjdsförening, Britt-Marie Bergh menar att “alla dess ting är naturprodukter, individuellt utformade, utan massproduktionens inflytande”.¹⁰² Samtalet om gröna vågen kopplas härigenom till hantverk och naturprodukter.

Gröna vågen som idéuttryck och modeord breddas ordentligt. Ett framträdande bevis för detta är dess allt oftare förekomst i annonser som påbörjades redan 1972 med annonser av varierande slag, exempelvis för bilen: “Följ den gröna vågen! Köp billigare bil på landet”.¹⁰³

Det finns också en tendens till att tillskriva kulturpersonligheter till gröna vågens samtal, men i efterhand. I *Arbetet* attribuerar man Helge Sandberg som “Gröna vågens farfar”, vars reseberättelse från Nordmarken publicerades i Svenska turistföreningens årsskrift år 1907.¹⁰⁴

⁹⁹ “Lund oberört av gröna vågen”, *Arbetet*, 29/12 1972.

¹⁰⁰ Under 1973 får sökordet “gröna vågen” 1087 sökträffar, vilket i jämförelse med övriga aktuella år – 1971: 13 sökträffar, 1972: 602 sökträffar, är rekordhögt och är till dags dato fortfarande det högsta antalet sökträffar. Svenska Dagstidningar, *Kungliga Biblioteket*, <https://tidningar.kb.se/?q=%22gr%C3%B6na%20v%C3%A5gen%22&sort=> (hämtad 2023-05-15).

¹⁰¹ EBO, “Gröna vågen”, *Tidningen Land*, nr 1, 1973.

¹⁰² “Gröna vågen i Sverigehuset”, *Tidningen Land*, nr. 1, 1973.

¹⁰³ Fehn Motor AB, *Göteborgs-Posten*, 2/1 1973.

¹⁰⁴ “Gröna vågens farfar ville sova i skogen”, *Arbetet Västsvenska editionen*, 3/1 1973.

Även Carl Jonas Love Almqvist är aktuell för denna idé sfär som man menar skulle företräda gröna vågen om han levde på 1970-talet.^{105 106}

I en artikel om äldre tiders pornografi, drar skribenten en parallell till gröna vågens mångtydighet: “Naturligtvis kan man spekulera över varför sekelskiftets franska kort håller på att bli försäljningsartikel igen. Är man riktigt djupsinnig så kanske man rent av kan hitta något slags samband med gröna vågen”.¹⁰⁷ Även tidningar börjar reflektera över det överanvända gröna vågens möjligheter att värva ny kunskap.

I januari blir gröna vågen återigen synonym med en viss typ av musikgenre: “hemlängtanporr och tonsatta väderleksrapporter”,¹⁰⁸ som också manifesteras i artisternas personliga liv. Detta bekräftas av Fred Åkerlunds utflytt till landet med sin familj, som nu bidrar till att en grön våg bland landets celebra figurer startar.¹⁰⁹

Vad gäller den politiska sfären av gröna vågen, visar det sig att företrädare för Socialdemokraterna verkligen har mjuknat. Partisekreterare för Socialdemokraterna menar att den gröna vågen i realiteten är röd och handlar främst om “drömmen om en bättre tillvaro helt enkelt.”¹¹⁰ VPK är däremot inte eniga. Partisekreterare Tore Forsberg menar att gröna vågen är en bluff: “Centern vill ge sken av att representera folket men står i själva verket på kapitalets sida.”¹¹¹ Här ser vi åter att gröna vågens koppling till Centerpartiets politik är fortsatt stark.

Journalisten Gary Engman delar den negativa inställning till gröna vågen, trots att han själv på många sätt äger synonyma drag med rörelsens kärna:

Jag är kritisk mot Gröna vågen, vi utbildar ett nytt klassamhälle. Hit flyttar direktörer och redaktörer, det högavlönade tvåbilsfolket. Men här bor också det lågavlönade mopedfolket, som inte har råd att flytta till stan. Mina kompisar kan pröjsa en taxi för att komma hit. Jag kan dra av hästarna på deklarationen men en bonde kan inte överleva på en sådan här gård.¹¹²

¹⁰⁵ Grafström, Bengt G, “Och hör sen...: Carl Jonas Love”, *Expressen*, 4/1 1973.

¹⁰⁶ Almqvist fascinerades av bondelivet. 1824 flyttade han tillsammans med ett par vänner till en gård i Värmland för att fullfölja sin dröm om ett kombinerat författar- och bondeliv. Se Svedjedal, Johan, “Carl Jonas Love Almqvist (1793-1866)”, *Litteraturbanken*, 2005, <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/AlmqvistCJL/presentation>. (hämtad 2021-05-19).

¹⁰⁷ “Farfars porr: De här korten smusslade man med vid sekelskiftet”, *Aftonbladet*, 6/1 1973.

¹⁰⁸ “Lovsånger till grödan”, *Aftonbladet*, 6/1 1973.

¹⁰⁹ “Nu har Fred funnit sitt eget paradiset”, *GT*, 18/1 1973.

¹¹⁰ Elisabeth Frankl, “Strängt personligt: Gud bevarar partiet för mina idéer”, *Expressen* 11/2 1973.

¹¹¹ “VPK angriper centern och SKP”, *Dagens Nyheter*, 12/2 1973.

¹¹² Gary Engman – talar, äter, går, skriver och tänker snabbare än alla andra”, *Expressen*, 15/2 1973.

I *Expressen* publiceras en insändare från Älvsjö byalag som är för gröna vågen och anser inte att den bör stoppas. Detta för att kunna rädda de överbefolkade tätorterna och den “grå Londonsmoggen” som är på väg att skörda liv i Stockholm.¹¹³

Gröna vågen blir nu också anledning till höjda huspriser. På sina håll har idéströmningen höjt priserna med 15%: “Det är Gröna vågen som har skakat om husmarknaden. Många vill inte längre satsa på radhuset med den lilla gräsplätten. Man vill i stället bo ute på landet.”¹¹⁴ *Expressen* kan bekräfta utvecklingen som rapporterar om att det i skärgården föds allt fler barn – ett resultat av gröna vågen.¹¹⁵

Gröna vågens tvetydighet, våren 1973

Samtalet om gröna vågen pågår på flera håll och kanter. Detta märks inte minst genom att titta närmare på hur insändare från den yngre befolkningen ser ut. I *Aftonbladets* spalt “Hej Aftonbladet”, låter det så här från en tolvårig lantbrukardotter från Österlen:

En massa ungdomar i storstäderna som tror på den gröna vågen vill ha bort gifterna ur jordbruket. De begriper inte bättre. Vi som bor på landet vill tjäna pengar vi också. Utan hormoslyr skulle åkerbruk vara olönsamt. Gifterna behövs! Gröna vågen är bara bluff!¹¹⁶

Huruvida detta är hennes egen åsikt eller något hon förstått i samtal med sina lantbrukarföräldrar framgår inte. Men det bekräftar något väsentligt. Samtalet om gröna vågen är pågående, och samtalstonen är synnerligen av varierande slag – att välja sida, för eller emot “gröna vågen” etableras allt mer. I en annan typ av insändare, en kärleksannons, menar signatur “Vårmorgon –997” att han söker sig en “Naturmänniska ibland, i jeans och tröja, studerande eller gröna vågen-fantast.”¹¹⁷ Annonsen tyder på att en “gröna vågen”-fantast har en given plats mellan de andra kategorier som nämns.

Gary Engman är återigen med i tidningen, och denna gång företräder han och hans familj en typ av motreaktion till gröna vågen även om effekten visserligen inte innebär en flytt tillbaka till stan. Engman menar att hans barn längtade till ett liv som var närmare kompisar, diskotek och

¹¹³ Gröna vågen får inte stoppas, *Expressen*, 5/3 1973.

¹¹⁴ “Gröna vågen höjer priserna”, *Expressen*, 14/3 1973.

¹¹⁵ Resultatet av “gröna vågen”: nu föds det fler barn i skärgården, *Expressen*, 22/3 1973.

¹¹⁶ “Hej Aftonbladet: Gifter behövs i maten!”, *Aftonbladet*, 25/3 1973.

¹¹⁷ Vårmorgon –997, “Personligt”, *GT*, 25/3 1973.

konstfryst isbana. Nu bor de istället 20 minuter från Malmö, i en by med grannar något närmare än tidigare.¹¹⁸ Artikeln antyder en viss förändring i den relationella förbindelsen mellan gröna vågen och dess anhängare.

I Kinna företräder man giftfri odling. Där har husmodersföreningen Hem och Samhälle beslutat sig för att engagera sig för att odla utan att bruka vare sig konstgödning eller besprutning. Det är *Borås Tidning* som rapporterar om nyheten och menar att de "satsar på gröna vågen".¹¹⁹ Det biodynamiska odlandet är i sig ingen ny kunskap till samtalet om gröna vågen, men har tidigare stått i bakgrund till andra idéer och kunskaper som varit starkare förknippade till idévärlden.

Den 18 april publiceras en insändare i *Aftonbladet* som berör skogsavverkningen och därmed för den romantiska aspekten tillbaka till gröna vågens. Signaturen "Praktisk revolutionär" menar att det framförallt är företrädare för den gröna vågen som är emot kalhuggningen: "De vill ha boskapen ute i skogen, de vill att svinen återigen ska gå i ollonskogarna, kort sagt längtar de efter Sörgården."¹²⁰

Den socialdemokratiska hållningen är vänligare. Till *Aftonbladet* menar Palme nu att den gröna vågen är röd: "...i den meningen att man söker nya former för gemenskap och samvaro mellan människor".¹²¹ Omformuleringen är till godo – en del av det svenska folket hoppas på en förening i gröna vågen mellan Socialdemokraterna och Centern. Den 29 april spekulerar man om hur Sverige ser ut om 10 år, baserat på en Sifo-undersökning med 729 svenskar – då menar 78% att den gröna vågen verkligen trätt i kraft och allt fler bor på landsbygden, med Thorbjörn Fälldin som jordbruksminister och Palme som fortsatt statsminister.¹²²

Vad gäller den individuella beröringspunkten i gröna vågen, går tongångarna isär. Även om det finns en märkbar effekt på landet lantbruksskolor,¹²³ menar färdigutbildade elever, som t.ex Ingrid Spetz att hon ville jobba med djur "långt innan gröna vågen".¹²⁴

I *Dagens Nyheter* publiceras en tvetydig artikel under rubriken "gröna vågen har ebbat ut". Detta grundat på en rapport från Stockholms läns Fackliga Centralorganisation som visar att:

¹¹⁸ Engman, Gary, "Vi tröttnade på isoleringen", *Aftonbladet*, 15/4 1973.

¹¹⁹ Kinna husmorsförening satsar på gröna vågen, *Borås Tidning*, 23/4 1973.

¹²⁰ Praktisk Revolutionär, "Centralplanera skogsavverkningen", *Aftonbladet*, 18/4 1973.

¹²¹ "Är du nöjd med Sverige", *Aftonbladet*, 24/4 1973.

¹²² Davidson, Thore, "Sverige 1983", *Aftonbladet* 29/4 1973

¹²³ Bergendahl, Berit, "Asperö – en fullständig idyll – Vi är som en enda familj", *Göteborgs-Posten*, 13/5 1973.

¹²⁴ Andersson, Torsten, "Storstadsbönan blev lagårdsbas, sköter 85 djur på hallandsgård". *Göteborgs-Posten*, 6/5 1973.

“antalet sysselsatta inom industrin i Stockholms län minskat med 41 000 under 60-talet”. Rapporten menar också att “Stockholm är en segregerad stad när det gäller bostäder, att trafiknätet måste byggas ut och att de inte får bli “idiotstoppspolitik”, som stoppar utvecklingen.”.¹²⁵ Men det som framgår i artikeln handlar snarare om en förhoppning från politikernas sida, som är oroliga för att Stockholm ska bli en region utan arbetare till följd av gröna vågens effekter.

Men samtalet om gröna vågen som idén om livet på landet och utflytt från staden vidgas med nya idéer kring vad gröna vågen bidrar till. Till *Arbetet* menar hemslojdschef Ingrid Arlenberg att folkdräkterna åter är på modet, med en försäljningsökning på 400 %.¹²⁶

Att linjen dras däremellan är inte helt taget ur det blå. De initiala värden som varit synonyma med gröna vågen allt sedan dess uppkomst, är just ett visst intresse för idén om det enkla gamla bondesamhället.

Den uttjatade gröna vågen, sommaren 1973

Vad som sker nu är en kavalkad av olika idéer och kunskaper som tidningarna vill placera in i samtalet om gröna vågen. Att rubricera med “gröna vågen” eller blanda in begreppet i den löpande texten verkar tillhöra journalistens vardagliga arbete under 1973.

I juni blir allmänheten varse om Gösta Bohmans kommande bok som ska behandla gröna vågen. I förordet till boken *Alla mans rätt: Ingen röd väg ut i det gröna*, skriver Sture Lindmark:

De debattinlägg som redovisas i denna skrift liksom citat visar att Gösta Bohman långt innan termen gröna vågen myntades med djupt engagemang värvat om och intresserat sig för de värden som nu gröna vågens anhängare (centern) kämpar för.¹²⁷

Bohman's motto är: “en svensk liten markplätt åt alla – för vi är ju alla bönder eller ättlingar till bönder.”.¹²⁸ Att hävda äganderätt till gröna vågen har blivit centralt, och kan härledas som ett försök att vinna röster. Detta i sig tyder på att det finns en stor majoritet som är positiva till gröna vågen som idé. Hade det motsatta varit gällande, skulle politiker i detta skede av den valrörelse som pågår, visa sitt avstånd.

¹²⁵ “S-politiker utfrågas: Gröna vågen har ebbat ut”, *Dagens Nyheter*, 19/5 1973.

¹²⁶ “400 procents försäljningsökning av folkdräkter efter Gröna Vågen”, *Arbetet*, 19/5 1973.

¹²⁷ Davidson, Thore, “Gösta Bohmans nya bok: Rena bygderomantiken”, *Aftonbladet*, 24/6 1973.

¹²⁸ Ibid.

Thorbjörn Fälldin fortsätter framhålla att Centerpartiet inte varit inblandad i gröna vågens tillblivelse, men är samtidigt inte emot den återkommande kopplingen: “Om det vore så att vi hade förespeglat folk en återgång till ett agrart samhälle så skulle jag känt mig djupt olycklig. Men vad jag menar är att även i ett högt utvecklat industrisamhälle så ska samhällsplaneringen göras så att människor får möjlighet till goda bostads- och fritidsmiljöer.”¹²⁹

Även om gröna vågen har etablerats som politisk hårdvaluta, är det långt ifrån givet att unga människor som flyttar till land från stad vill bli associerade med begreppet. I *Göteborgsposten* den 8 juli rapporteras om det unga paret som blivit månskensbönder: “Gårdsköpet var inget plötsligt infall i samband med den >gröna vågen>, säger Lars Ljunggren, 25. Jag har många år drömt om ett eget jordbruk och nu har det blivit verklighet.”¹³⁰

Under sommaren 1972 kopplades gröna vågen till reklam och dess funktion att sälja varor under det “bonderomantiska”. *Expressen* följer upp strömningen med ett helsidereportage om hur “blågul är färgen på den nya vågen”. Det visar sig att en ny trend med svenska flaggan i reklambranschen går ovanligt bra. Masskommunikationsforskaren Håkan Lindhoff på Ekonomiska forskningsinstitutet hävdar att reklamen speglar samhällsliga tendenser där nationalismen också kan kopplas till gröna vågen.¹³¹

I *Borås Tidning* rapporteras det om att många flyttar ut från Borås stad för att bosätta sig i kranskommunerna, inte minst för att bygga sig ett eget hus. I ingressen skriver man “För att använda en sliten klyscha – “den gröna vågen” sköljer över boråsarna och för dem ut till landsbygden, där de kan leva friare och ändå ha kvar alla de bekvämligheter som är förenade med modern standard”.¹³² *Arbetet* rapporterar om att gröna vågen bidragit till en växande cykelvåg. Generalsekreterare för Cykel- och mopedfrämjandet Olle Thörnqvist menar att det beror på gröna vågen:

Den enda anledningen till detta nyväckta intresse för cykling här hemma och utomlands är, som jag ser det, den “gröna vågen”. Jag vill ogärna använda uttrycket, men de människor som vill förflytta sig per cykel istället för bil under semestern gör det för att komma naturen nära.¹³³

¹²⁹ Frankl, Elisabeth, “Strängt personligt”, *Expressen*, 1/7 1973.

¹³⁰ “Dröm blev verklighet: Storstadsungdomar månskensbönder”, *Göteborgs-Posten*, 8/7 1973.

¹³¹ Brors, Henrik, “Blågul är färgen på den nya vågen”, *Expressen*, 12/8 1973.

¹³² Larsson, Gunnar, “Allt fler boråsare vill bo i sommarstuga året runt”, *Borås Tidning*, 24/8 1973.

¹³³ “Gröna vågen ger växande cykelvåg”, *Arbetet*, 18/9 1973.

En motvillighet från både ett individuellt och journalistiskt håll kring användningen av gröna vågens uttryck kan skönjas i de två citaten. Ur politiskt perspektiv finns det däremot fortfarande all mening att dra linjer från gröna vågen och sitt partis politik. När valresultatet för 1973 års val räknats klart, råder det visserligen framgångar för både Moderaterna och Centerpartiet, med 14,3 % respektive 25,1% som gör Centerpartiet det största borgerliga partiet. Men det var inte nog för att bilda en borgerlig regering då Socialdemokraterna vann valet med 43,6%.¹³⁴

Den gröna vågen ebbar ut, hösten 1973

Även om gröna vågen som uttryck, idé och rörelse använts flitigt i tidningarna under året, verkar den positiva tendensen gå mot en viss nedtrappning. Med det sagt, är samtalet fortsatt igång. *Aftonbladet* berättar den 14 oktober om två arkitekter Per Lundberg och Erik Werner visioner om hur ett framtidsboende ska se ut. Med utgångspunkt i by-formen motiverar Lundberg och Werner sin version av by-boendet:

15–20 människor, tända på by-idén, samlas och diskuterar hur deras by ska byggas. Var och en talar om sina önskemål, komponerar sin egen miljö./.../Det viktiga är att minska klyftan mellan den som bygger och de som bor.¹³⁵

I det stora hela bär idén vissa likheter mot det av CUF nyformulerade begreppet lokalsamhället,¹³⁶ och det finns också linjer att dra från gröna vågens idéer. Men arkitekterna menar sig inte vilja “rida på den gröna vågen eller cyniskt spekulera i veckotidningarnas sörgårdsromantik”. Uttalandet företräder att utnyttjandet av gröna vågens retorik skulle grunda sig i romantiska föreställningar och idéer – vilket arkitekterna inte vill förknippa sin idé med.

Arbetet rapporterar den 28 oktober om att antalet sökande till lantbruksskolorna fortsätter öka för varje år sedan man införde den två-åriga jordbrukslinjen för gymnasiet 1971. Barnen kommer från hem av chaufförer, direktörer, svetsare och kontorister, flera uppväxta i en stadsmiljö. Rektor vid Svalövs lantbruksskola, Hugo Emanuelsson menar att “det är nog med säkerhet gröna vågen som skapat det stora intresset.”¹³⁷

¹³⁴ Nordin, Sven, “Valdramat: Så röstade Sverige”, *Aftonbladet*, 18/9 1973.

¹³⁵ Carlsson, Ann-Chatrin, “Vill du bo så i framtiden?”, *Aftonbladet*, 14/10 1973.

¹³⁶ Under avsnitt “En historisk bakgrund av gröna vågen “ och därefter “Framtidsdystopi och lokalsamhälle” diskuteras vad lokalsamhällets idé föregicks av.

¹³⁷ Pilbark, Christer, “Stadsbarnen invaderar lantbruksskolan”, *Arbetet* 28/10 1973.

Aftonbladet publicerar den 26 november en artikel om vissångaren Bernt Staf som: “trots att han är medlem i Centerns ungdomsförbund är han inget riktigt barn av gröna vågen. Vägrar rösta på Centern eftersom det är samma sak som en röst på Bohman.”. Men Staf hyr sommarhus på Gudö söder om Stockholm och menar att “många människor ihopfösta tillsammans föder brottslighet och aggressivitet.”. Trots det har han själv en lägenhet i Nacka att fly till när vinterkölden blir för hård.¹³⁸ Artister i Bernt Stafs gebit, har under aktuell tidsperiod varit alldeles rätt att placera inom gröna vågens idéfär, men av intervjun att döma finns det en motvilja hos dessa individer att förlika sig med rörelsen.

Tongångar för staden verkar sakta växa sig starkare. På *Arbetets* framsida finns rubriken “De går mot gröna vågen” samma dag som *Aftonbladet* publicerar sin artikel om Staf. Reportaget berör en flyttvåg, allmänt kallad för “centrumvågen”, som går in mot centrum när innerstädernas bostäder nu har sanerats och moderniserats. I ingressen menar man att den gröna vågen är på väg att tunnas ut.¹³⁹

Den 21 december rapporteras det om oljekrisens påverkan på människors husdrömmar. I efterverkningarna av oljekrisen meddelar länsbostadsnämnden i Malmö att allt färre villor köps. I ingressen menar *Aftonbladet* att “Myterna och kampanjen om villadrommen och gröna vågen har inte längre så stor framgång.”¹⁴⁰ Här ges samtalet om gröna vågen en karaktär av villfarelse och ouppnåeliga drömmar.

Hembygdsromantik, hemslöjd och folkdräkt har redan visat sig vara delar av en värld att tillskriva gröna vågen, kanske är det denna folkkultursintresse som nu blir primärt rådande när *Barometern* skriver att också det ökade intresset för folkdansen kan förklaras av den gröna vågen.¹⁴¹

¹³⁸ Norlin, Arne, “Nu flyttar Bernt Staf till sta’n”, *Aftonbladet*, 26/11 1973.

¹³⁹ Hedberg, Thomas, “Sanering ger flyttvåg mot centrum: Vem ska bo där?”, *Arbetet*, 26/11 1973.

¹⁴⁰ Wettergren, Gunilla, “I oljekrisens spår: Nu är det slut på drömmarna om egen villa”, *Aftonbladet*, 21/12 1973.

¹⁴¹ “Folkdansen – en arvedel”, *Barometern*, 22/12 1973.

6. Slutdiskussion

Syftet med denna uppsats har varit att redogöra för hur samtalet om gröna vågen pågick 1971–1973 och på ett kronologiskt plan kunna påvisa en typ av utveckling i gröna vågens idéer och betydelse. Samtidigt har det funnits en intention om att redogöra för vilken betydelse gröna vågen i förhållande till politiska och individuella dimensioner inneburit. Först avhandlas gröna vågens tre stora kategorier, för att i slutet av diskussionen rikta fokus mot politisk och individuell dimension.

Gröna vågens kategorier – natur, romantik och lantbruk

Gröna vågens samtal under begynnelsefasen inkorporerar huvudämnen som natur, romantik och lantbruk. Dess idésfär är omfattande och bekräftas i mångt och mycket av vad Holmberg, Wessling, Östberg och Stahre definierar begreppet som,¹⁴² med undantag för kollektivboendets form som under 1971–1973 inte ges betydande utrymme av dagspressen.

Av naturkategorin syns motiveringen av gröna vågen i syfte för stadsplaneringens utökning av grönt och påtalandet av barns välmående av natur. Föregående analys har kunnat spegla Wesslings resonemang om den kollektiva längtan om att få leva ett liv närmare naturen, oavsett om det gäller landsbygd eller inom tätbebyggelse.¹⁴³ Det har redogjorts för ett utflyttningsmönster i gröna vågen-regi, men även experter inom den byggnadspolitiska sfären har ställt sig positiva till gröna vågens möjlighet att förändra stadsplaneringens utformning till att inkludera mer grönt och mindre betong. Detta påtalar att den gruppering av miljörörelser Stahre etablerat, med tonvikt på gröna vågens grupp inte har särskilt tydliga gränser. Även by-gemenskapens idé blir en del av samtalet i dess slutperiod som kan ses som en början till det som skulle kunna utgöra en mittfas i dagspressens samtal om gröna vågen – kollektivboendet och det alternativa sökandet.¹⁴⁴

Den romantiska aspekten av gröna vågen ges liv i flera former – musik, reklam, hembygd- och folklivsintresse och inte minst som ett diskussionsämne att avhandla. Även om romantiska föreställningar gärna brottas ned av de som till det yttre skulle kunna inordnas i gröna vågens

¹⁴² Se Holmberg, 1998, s.20, Wessling, 1983, s. 18–19, Östberg, 2002, s. 131–134 samt Stahre, 1999, s. 72.

¹⁴³ Wessling, 1983, s. 18–23.

¹⁴⁴ Se Ekberg, 2016, s. 16–18.

paradigm, har romantiken onekligen varit av betydelse för gröna vågens effekt i sin samtid. Den visuella möjligheten som de romantiska föreställningarna om ett hus på landet med en egen bit jord att bruka – har upptagit stort utrymme i tidningarna sidor. Till följd av detta finns det motiv att påstå att den romantiska sfären av gröna vågen således fått syre hos tidningarnas läsare.

Den romantiska gröna vågen har ytterligare förstärkts av det ökade intresse för hembygd och folkkultur som tidningarna rapporterat om. Mot slutet av undersökningsperioden publiceras allt fler notiser om folkdräkternas popularisering, hemslöjden och folkdansen – intresset är sammanvävt. Att intresset finns och fortlever i gröna vågens uttryck kan också inordnas i det mönster som Wessling återkopplar till sökandet efter i trygghet i en otäck värld.¹⁴⁵ Gröna vågen blir ett symboliskt redskap att närma sig en lösning, åtminstone idén om en lösning som samtidigt kan skänka en trygg famn att landa i. De kulturella delarna av gröna vågen jämte natur och lantbruk blir centrala i dess funktion att vidga begreppet till en helomslutning av visionen om det förgångna bondesamhället.

Kategorin lantbruk är ständigt återkommande under perioden, med ett särskilt fokus på ökningen till landets lantbruksskolor. Men den viktiga rollen i en viss återgång till det gamla bondesamhällets levnadsmönster är också närvarande. Under hela tidsperioden finns det en antydning om att lösningen på den framtidsdebatt som återkommande refereras till är i linje med Gösta Ehrensvärds lösningsmodell på framtidskatastrofen – det gamla bondesamhället med byalagets direktdemokrati och samproduktion av mat och förnödenheter.¹⁴⁶

Med detta resonemang finns det också en trygghet i att *bruka jorden*, med tonvikt på det biodynamiska odlandet i linje med den “naturliga” aspekten. Denna aspekt vinner även slagkraft genom CUFs vision om lokalsamhället som i flera avseende bär likheter med Ehrensvärds bondesamhälle – även om det bör framhållas att idén om lokalsamhället var inriktad på en modern version.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ibid, s. 22–26.

¹⁴⁶ Larsson Heidenblad, 2021 s. 177–179.

¹⁴⁷ Holmberg, 1998, s. 63–65.

Gröna vågens politiska dimension

Det finns två särskilt intressanta aspekter av språkbruket kring gröna vågen som återkommer oavsett kategori natur, romantik och lantbruk, som tar avstamp i dess politiska och individuella dimensioner. Analysavsnittet har kunnat redogöra för att samtalet kring gröna vågen i realitet ägde politisk betydelse inför valet 1973. Sedan gröna vågens begynnelse har politiker ständigt uttalat sig om begreppet med åtskiljande ståndpunkter – men likväl har journalisterna bekräftat dess betydelse genom att dels rubricera artiklar med begreppet men också genom att ställa frågor om gröna vågen i intervjuer med politiska företrädare.

Centerpartiet är kontinuerligt jämna i sin linje och motsätter sig inte den koppling som dagspressen skapar mellan deras politik och gröna vågen. Att kopplingen rimmar väl, byggde på Centerpartiets regionalpolitiska ambitioner kring decentralisering, förespråkandet av en mindre koncentrerad bebyggelse i samklang med CUFs vision om “lokalsamhället” från 1973 men också deras profilering som miljöparti.¹⁴⁸

Moderaterna äger också en likvärdig hållning, men i jämförelse med föregående parti, får de mycket litet utrymme i tidningarna. I valrörelsens upptakt blir det för Moderaterna viktigt att hävda sitt ideologiska ägandeskap i gröna vågen, med tonvikt på privat äganderätt. Partiledare Gösta Bohman menar att den gröna vågen är idéer han alltid förespråkade genom att lansera en debattbok som behandlar fenomenet – *Allemans rätt: ingen röd våg i den gröna* med det tillhörande mottot: “en svensk liten markplätt åt alla – för vi är ju alla bönder eller ättlingar till bönder”. Socialdemokraterna är sedan start i polemik mot gröna vågens uttryck, även om Olof Palme vill understryka sin välvilja till dess miljöengagemang. Men i valrörelsens mittakt förändras tonen till det omvända – och Socialdemokraterna vill istället socialisera gröna vågen som de sedan återkom till återkommande i valrörelsens upptakt. Att Socialdemokraterna byter riktning från dess företrädares hårda tongångar till att vilja definiera vågen som socialistisk – är en fundamental motivering för gröna vågens betydelse som politisk hårdvaluta i valet 1973.

¹⁴⁸ Ibid, s. 148.

Gröna vågens individuella dimension

Med den individuella aspekten av gröna vågen menas den egna relationen till dess idéer. Från att i *Tidningen Land* funnits en vilja att låta sig definieras som gröna vågare eller som del av rörelsen till att i större utsträckning ta avstånd, talar för att samtalet kring gröna vågen förändrats.

Att vara en del av gröna vågen ställer långt högre krav på personer än att tillskriva förändringar som uttryck av gröna vågen. Under analysdelen återkommer problematiken frekvent. Journalisten Gary Engman, som själv bosatt sig på landsbygden med sin familj för att vara närmare naturen, ser den ekonomiska ojämlikheten som en fara i gröna vågens framryckning. Engman vill inte själv verka för vågens utflyttningsidé som han menar gynnar de välbärgade bäst. Samtidigt förekommer Torgny Peterson, bilhandlare från Stockholm som startat lantbruk på Gotland. Hans aversioner mot gröna vågen beror på dess effekt hos naiva ungdomar som tror att ett lantbruk är enkel match och därför vill Peterson inte själv vara en del av vågen.

Vissångaren Bernt Staf är av liknande åsikt – trots sin egen boendesituation, ett litet hus på landet och låtar som talar sitt tydliga budskap,¹⁴⁹ menar Staf att den gröna vågen är högervriden och inget han är en del av. Vad gäller insändares generella hållning, finns det en likvärdig tendens med ovan avhandlade herrar. Den tolvåriga “lantbrukardottern från Österlen” menar att gröna vågen är en bluff och att lantbruket inte överlever utan hormoslyr. “Gammal smålänning” skriver till *Land* och räds att gröna vågen kommer orsaka en framtid av torftighet och fattigdom på landsbygden. “Vårmorgon -997” efterlyser en tjej i gröna vågens gebit.

Det individuella förhållandet till gröna vågen är komplicerat, fyllt med olika idéer kring vad det egentligen rör sig om – och till skillnad från politikens inställsamhet, är privatpersoner mindre benägna att förlika sig som anhängare. Som analysavsnittet kunnat redogöra för, betyder detta desto mindre för den faktiska verksamheten av de idéer som är omslutna av gröna vågen. Den individuella relationen till ordparet talar emot den politiska betydelse gröna vågen innebär. Detta betyder emellertid att de övergripande idéerna av gröna vågen är välkomna – men visar att under dess begynnelsestid finns det en aversion mot att definiera sig som gröna vågare.

¹⁴⁹ Se bilaga 1: Staf, Bernt, “Landsbygdens avfolkning”, i *Vingslag*, 1972.

Avslutningsvis om gröna vågor

Syftet med denna uppsats har varit att redogöra för hur samtalet om gröna vågen pågick 1971–1973 och på ett kronologiskt plan kunna påvisa en typ av utveckling i gröna vågens idéer och betydelse. Forskning av efterkrigstiden och dess särskilda fokus på det sena 1960-talets alternativrörelser och det tidiga 1970-talets framtidsblick och miljöuppvaknande – har varit central för att förstå vilka processer som föreligger och omgärdar det samhälle som upptas av gröna vågens idéer. En drivande faktor med uppsatsen har varit att finna dess plats i 1970-talets individuella och politiska sfär som betydelsefull. Genom en kronologisk språkbruksanalys har ett stort materialomfång närskådats och analyserats för att därefter skapa ett urval som illustrerar en typ av sammanfattad process över gröna vågens tillblivelse, konsolidering och höjdpunkt.

För framtida forskning finns det goda skäl att studera efterföljande år under 1970- och 1980-talet, som med all sannolikhet kommer kunna redovisa för att andra aspekter av sociala, politiska och individuella förändringar blir centrala i samtalet om gröna vågen.

7. Käll- och litteraturförteckning

Källförteckning

Veckopress

Tidningen Land

Dagspress

Aftonbladet

Arbetet

Arbetet Västsvenska Editionen

Barometern

Borås Tidning

Dagens Nyheter

Expressen

GT

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning

Göteborgs-Posten

Svenska Dagbladet

Litteraturförteckning

Björk, Henrik, *Folkhemsbyggare*, Atlantis, Stockholm, 2008.

Blom, Edward, "Prädd – lika bra i kaffet som i tvättmaskinen", *Företagshistoria*, nr. 4, 2009.

Ekberg, Kristoffer, *Mellan flykt och förändring: utopiskt platskapande i 1970-talets alternativa miljö*, Historiska institutionen, Lunds universitet, 2016.

Haikola, Karl, *Framtidens fragmentering: Sekretariatet för framtidsstudier och välfärdssamhällets dilemman under det långa 1970-talet*, Historiska Institutionen, Lunds universitet, Lund, 2023.

Holmberg, Carl, *Längtan till landet: Civilisationskritik och framtidsvisioner i 1970-talets regionalpolitiska debatt*, Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg nr. 20, 1998.

Larsson Heidenblad, David, *Den gröna vändningen: En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*, Nordic Academic Press, Lund, 2021.

Larsson Heidenblad, David, "From content to circulation: Influential books and the history of knowledge", i *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge*, (red.) Östling, Johan, Sandmo, Erling, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H, Nordic Academic Press, Lund, 2018.

Marjanen, Jani, "Begreppshistoria", i *Metod: Guide för historiska studier*, (red.) Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 97-101.

Sjöberg, Maria, "Textanalys", i *Metod: En guide för historiska studier*, (red.) Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Stahre, Ulf, *Den alternativa staden: Stockholms stadsförvandling och bylagsrörelsen*, Stockholmia, Diss. Göteborg Universitet, Stockholm, 1999.

Svensson, Ragni, "Pocketboken gjorde kunskapen till en modern konsumtionsvara", *Respons*, nr. 2, 2020.

Sweco, *Sveriges nya geografi: pandemins flyttmönster*, nr. 24, 2021.

Wessling, Ulla, “‘Leva nära naturen’ – Om innebörden av det underförstådda i gröna vågens budskap”, i *Svenska livsstilar: Om naturen som resurs och symbol*, (red.) Hjort, Anders, Liber, 1983.

Wiklund, Martin, “1973 som prisma: 1970-talets tidsanda och dess innebörder”, i *1973: En träff med tidsandan*, (red) Cronqvist, Marie, Sturfeldt, Lina & Wiklund, Martin, Nordic Academic Press, Lund, 2008.

Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. [rekordåren, ett socialdemokratiskt århundrade, vänstervind och högervåg, miljö och kärnkraft, kriserna, det mångkulturella Sverige, världens mest jämställda land, den nya individualismen, neutralitetspolitikens fall, maktskifte och systemskifte, från kanal 1 till Internet] 1965-2012*, Norstedt, Stockholm, 2013.

Östberg, Kjell, *1968 - när allting var i rörelse: sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna*, Prisma i samarbete med Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola, Stockholm, 2002.

Internetkällor

Svenska Dagstidningar, “Digitaliserade dagstidningar”, *Kungliga Biblioteket*, senast redigerat 2023-04-24, https://feedback.blogg.kb.se/files/2023/04/Dagstidningar_2023-04-24.pdf (hämtad 2023-05-11).

“Tvåkammarriksdagen 1867-1970: Register till Riksdagens Protokoll med Bihang 1961–1970, första bandet”, Digitaliserat riksdagstryck från *Kungliga Biblioteket*.
<https://weburn.kb.se/riks/metadata/92/21799692.html> (hämtad 2023-05-12).

Svedjedal, Johan, “Carl Jonas Love Almqvist (1793-1866)”, *Litteraturbanken*, 2005,
<https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/AlmqvistCJL/presentation>. (hämtad 2021-05-19).

“grön våg”, *Nationalencyklopedin*,

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/grön-våg> (hämtad 2023-05-16).

“Lantbrukarnas Riksförbund”, *Nationalencyklopedin*,

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/lantbrukarnas-riksförbund> (hämtad 2023-05-15).

“Månskensbonde”, *Nationalencyklopedin*,

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/månskensbonde> (hämtad 2023-05-15).

“Sörgården”, *Nationalencyklopedin*,

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sörgården> (hämtad 2023-05-22).

“Historisk statistik över valåren 1910–2022. Procentuell fördelning av giltiga valsedlar efter parti och typ av val”, *Statistiska Centralbyrån*, senast uppdaterad 2022-11-21.

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/demokrati/allmanna-val/allmanna-val-valre-sultat/pong/tabell-och-diagram/historisk-valstatistik/historisk-statistik-over-valaren-19102022.-procentuell-fordelning-av-giltiga-valsedlar-efter-parti-och-typ-av-val/> (hämtad 2023-05-16).

Övriga källor

Landsarkivet Lund, Skånes Fältbiologers arkiv, SE/LLA/30857:01, Verksamhetsberättelser 1964–1983.

Staf, Bernt, “Landsbygdens avfolkning”, i *Vingslag*, 1972.

Bilaga 1

Landsbygdens avfolkning, Bernt Staf, i *Vingslag*, 1972.

Stenrika köpmän och utländska bolag
packar oss samman i rykande städer.
Tvingar oss in i maskinens mage
där människor vältras runt i kanaler.
Ni köper billigt våra hus och marker,
där tågrälsen rivs upp och affärerna stängs
Många sover ute i neonljus och tjiv tjack
För strikt affärsfolk kräver 20 000 svart för en bostad och fler poliser
För nu frågar vi er, har ni ingenting lärt
Av städernas våld och vårdkostnader
Ännu en tid är det ni som bestämmer
Ännu en tid gäller era lagar

Dem ledande affärsmännens regeringsmandariner
Höjer arbetstakten och prackar på oss massa skräp
O blir du missanpassad till bilarna och engångsglasen
sövs du ner på en av deras nya anstalter
Med hjälp av plan och polis försvaras dem rikas vinster mot fler och fler hemlösa i städerna
O sprid industrin längs en gratis järnväg miljöskadorna och hetsen ska stå er dyrt
Så nu frågar vi er har ni ingenting lärt
Av städernas våld och vårdkostnader
Ännu en tid är det ni som bestämmer
Ännu en tid gäller era lagar